J. C. Heuch

# Sjelesorgen hos de syke

*En pastoralteologisk avhandling*

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

J. C. Heuch: *Sjelesorgen hos de syke* (En pastoralteologisk avhandling).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

# Innhold

Tittelside . . . . . 1
Kapittel 1. Innledning . . . . . 2
Kapittel 2. Den forberedende gjerning . . . . . 11
Kapittel 3. Uomvendte syke . . . . . 27
Kapittel 4. De som blir omvendt under sykdommen . . . . . 42
Kapittel 5. Syke med svak tro . . . . . 49
Kapittel 6. Prøvde kristne på sykeleiet . . . . . 57
Om J. C. Heuch . . . . . 64

# Tittelside

<!-- bilde 0005 -->

**Sjelesorgen hos de syke**

En pastoralteologisk avhandling av J. C. Heuch

Andre, gjennomsette opplag

Kristiania. P. T. Mallings boghandels forlag (G. Kr. Johs. Parmann). 1889.

<!-- bilde 0007 -->

**Kapittel 1. Innledning.** Sjelesorgen hos de syke er en embetsplikt. Det kan være vanskelig å få anledning til å drive sjelesorg hos de syke. Skal presten komme til de syke også der han ikke blir kalt? Prestens villighet til å besøke de syke.

**Kapittel 2. Den forberedende gjerning.** Presten bør tale med den syke på tomannshånd. Det er nødvendig å undersøke den sykes åndelige tilstand. Hvor vanskelig denne undersøkelsen er. Den innledende samtalen. De diagnostiske spørsmålene: innholdet i dem og formen på dem. De sykes ulike åndelige tilstand.

**Kapittel 3. Uomvendte syke.** Tilstanden deres i alminnelighet. Verdenssinnet. Egenrettferdigheten. Uvitenheten. Prestens undervisning ved sykeleiene. Hans arbeid for å føre den syke til erkjennelse av synden.

**Kapittel 4. De som blir omvendt under sykdommen.** Faren for en omvendelse som bare er tilsynelatende. Arbeidet for å avverge denne faren. Følelseskristendommen hos dem som er blitt omvendt på sykeleiet. Arbeidet for å gjøre troslivet deres sterkt og sunt. De nyomvendtes uvise iver etter å bekjenne.

<!-- bilde 0008 -->

**Kapittel 5. Syke med svak tro.** Sykdommens kors kan fremme frimodigheten i troen. Sykdommen kan føre til at usannhet i det indre livet blir erkjent. Anfektelse som har sin grunn i legemlige tilstander. Anfektelse som har sin grunn i at den syke mangler åndelig fattigdom. Anfektelse som har sin grunn i at den syke frykter for å mangle det rette himmelske sinnet.

**Kapittel 6. Prøvde kristne på sykeleiet.** Kristenlivets skjulte kraft blir ofte åpenbar her. Djevelens anfektelser. Den utålmodige hjemlengselen. Faren for at den troende syke, som er utestengt fra livet i verden, skal undervurdere det andre gjør ute i verden. Faren for at den sykes trosliv kan ta skade av andres beundring.

# Kapittel 1. Innledning

*Sjelesorgen hos de syke er en embetsplikt. Det kan være vanskelig å få anledning til å drive sjelesorg hos de syke. Skal presten komme til de syke også der han ikke blir kalt? Prestens villighet til å besøke de syke.*

Kirken har alltid ønsket at de bedrøvede og lidende i menigheten i særlig grad skulle få embetets omsorg, og det har den hatt god grunn til. Enhver trengsel som rammer et menneske, er en tukt fra Gud. Derfor rommer også enhver trengsel et nådekall.

Når den lidende forstår og følger dette kallet, gir den timelige nøden ham en evig velsignelse. Det gjelder for den lidende å gi opp sine egne tanker og sin egen vilje, så han kan tenke Guds tanker etter, slik de åpenbarer seg i trengselen – å forstå hva Gud vil med ham når han handler slik med ham. Da vil den lidende erfare at Guds tanker her som alltid er helt annerledes enn våre tanker, og det bare fordi de er så mye bedre.

Men dette – ydmykt å gå inn på Guds tanker og ta imot lidelsen uten tvil og knurr – er ikke lett. Etter Guds vilje skal all trengsel bli et nådekall for oss. Men like sikkert blir den en fristelse, fordi vår egen forvendte vilje gjør opprør mot å lide. Blir denne fristelsen ikke kjempet rett igjennom, kan ikke tukten gi oss «rettferdighets salige frukt» (Hebr 12,11). Tvert imot: Slik det går med ethvert nådekall sjelen nekter å følge, vil trengselen da bare forherde hjertet enda mer i vantro og åndelig sløvhet.

Dette dobbelte – at enhver trengsel kan bli enten vinning eller tap for sjelen, at den rommer både et nådekall og en fristelse – gjør det nødvendig for kirken å komme de lidende til hjelp med særlig omsorg. Kirken vet at den, og den alene, har en virkelig trøst å bringe, fordi den har Guds evige ord. Men den vet også at det er vanskelig for de lidende å tilegne seg denne trøsten, ja, for mange av dem kanskje helt umulig, slik de er når trengselen rammer dem.

Derfor må kirken som Herrens tjenerinne føle seg drevet til å arbeide for at de lidende kan forstå Herrens fredstanker. Da kan de ta opp den kampen som Herren nettopp gjennom trengselen vil drive dem inn i. Når de så har kjempet seg igjennom, kan de få erfare den nåden som Herren gjennom trengselen har villet forberede dem til å ta imot.

Det som gjelder all trengsel i menneskelivet, gjelder i helt særlig grad sykdommens nød. For troens øye er nådekallet i sykdommen lett å se. Gud tar den syke for seg på tomannshånd. Verden med sin larm og travelhet blir stengt ute

fra det stille sykeværelset. Mange lyster og begjær som i de friske dagene beruset sjelen og hindret den i å besinne seg, får ikke komme til uttrykk i sykdomstiden, eller i hvert fall i langt mindre grad. Det gjelder selv om begjæret ennå sitter ubrutt i sjelen, og det bare trengs legemlig helbredelse for at det skal vinne tilbake sitt gamle herredømme.

Døden henger med sitt alvor og sin skrekk som en mørk sky over den sykes sjel. Har han ikke på forhånd funnet den Frelser som gir sine et evig liv, verger han seg mot å kjenne dødens redsel – i mange tilfeller forgjeves, og i hvert fall bare med fortvilelsens kraft. Dette gjelder til og med der sjelen ikke synes å frykte døden, men tvert imot klager over at den lar vente så lenge på seg. Det kan skje når livet i verden har vært elendig, og sjelen i fariseisk uvitenhet om sin egen tilstand venter lønn av Gud.

Selv i et slikt tilfelle har sjelen en urolig anelse om at døden er «redslenes konge» (Job 18,14). Ofte skal det ikke mer til enn at det Guds ord sier om døden, blir lagt fram og trenger inn i samvittigheten, før det blir åpenbart at sjelen slett ikke tåler tanken på døden. Den må anstrenge seg til det ytterste for å holde den borte, mens sykdommen likevel tvinger den til å se døden i øynene.

Riktignok følger verdens bekymringer med på smerteleiet hos den syke som bare har hatt sitt liv i verden. Ja, de gjør seg kanskje sterkere gjeldende enn i de friske dagene, for eksempel bekymringen for levebrødet og for de etterlatte. Men selve følelsen av avmakt og hjelpeløshet som kaller fram disse bekymringene, er et nådekall. Den viser nemlig sjelen at den kraften den hittil har stolt på og hatt nok i, i virkeligheten var fullstendig intet.

Verdensmennesket på det farlige sykeleiet er som en som ser grunnvollen vakle under føttene sine. Alt han har hatt sin lyst, sitt arbeid og sin trøst i, svikter ham nå. Sykdommen og døden roper ham i øret: «Tomhet og atter tomhet» var det alt sammen. Skulle det da ikke bli lettere for ham å søke Guds evige kjærlighet, som aldri kan mistes, og som han hittil har foraktet?

Ligger det ikke nå nær for ham å se at de evige tingene er langt viktigere enn alle de sanselige tingene hans sjel har arbeidet for – syndenes forlatelse, barnekåret hos Gud, Den Hellige Ånds gjerning i hjertet, alt dette som han hittil har vært foruten uten å merke savnet? Nå, om noen gang, må han kunne forstå hva Guds nåde betyr, og høre dens alvorlige kall.

Men også for den som for lengst har hørt og fulgt kallet, rommer sykdommen en mektig oppfordring til å trenge dypere inn i fellesskapet med Guds nåde. Selvprøvelsen, bønnen, årvåkenheten, troens kamp for at hjertet skal gi opp alt sitt eget og ha nok i evangeliets ord, lengselen mot himmelen – alt det som troslivet trenger for å vokse, skal fremmes ved at sykdommen lar evighetens alvor falle over sjelen med full tyngde.

Men det er ikke mindre innlysende at sykdommen rommer store fristelser. Hos den som ikke på forhånd har fått sjelen sin satt fri ved nådens makt, vil de legemlige smertene lett føre til at han blir helt oppslukt av omsorgen for sitt eget legeme. Han blir så overveldet av lidelsene at han slett ikke kommer til å tenke på sjelen, ja, han synes kanskje til og med at smerten gir ham frikort til å la det være.

Dertil kommer misnøye med det Gud har lagt på ham, og følelsen av å bli hardt og urettferdig behandlet fremfor andre som er like store syndere, men slipper slike smerter. Der sjelen gir seg over til en slik fortvilet knurring, vil snart den vantroen som kanskje hittil har ligget skjult i sjelen, bryte fram som åpen fornektelse av at det finnes en Gud som sørger for menneskene og hører deres bønner.

Hos de mer utpreget egenrettferdige, som har styrke nok til å vise tålmodighet i det ytre, vil sykdommen være langt fra å fremme den åndelige fattigdommen. Den gir dem tvert imot anledning til å beundre seg selv for den tålmodighet og undergivenhet de mener å vise, og blir slik et middel til å øke rikdommen deres. Hver smertefull dag fører de opp i regnskapet over det de mener å ha til gode hos Gud, eller i hvert fall over det de innbiller seg å kunne betale sin syndegjeld med.

Også for den troende fører sykdommen med seg særegne fristelser. Ved smertene og den sløvheten den fører med seg, vil den mange ganger svekke hans kraft til å kjempe mot de åndelige fiendene. Den gir djevelen god anledning til å skyte sine brennende piler inn i sjelen når han spottende sier: «Hvor er den Gud du stolte på? Hvor blir det av hjelpen som er lovt alle dem som kaller på ham i sin nød? Troen din kan ikke være rett, livet ditt i Gud må være innbilning. Ellers kunne ikke Gud forlate sitt kjære barn slik.»

Vender ikke den troende seg bestemt bort fra disse tankene, men slipper dem inn i tvil, kan anfektelsen snart bli så stor at fallet truer. Da står sjelen i fare for å glemme alt det nådeverket Gud før har gjort i den, og gi seg selv opp i fortvilelse – ja, til og med bli fristet til å miste alt håp til Gud og rett og slett gjøre opprør mot ham.

Overalt der det finnes alvorlig og langvarig legemlig lidelse, trengs det derfor at kirken sørger for å komme sjelene til hjelp. Nådekallet som ligger i lidelsen, skal bli tatt imot, trengselen skal bære frukt etter Guds vilje, og fristelsene som lidelsen kaller fram, skal overvinnes. Herrens ord «Jeg var syk, og dere så til meg» (Matt 25,36) er for kirken den kraftigste påminnelse om å gå i sin Herres ærend til alle som tynges av sykdommens nød.

Så nødvendig som det er å drive sjelesorg ved sykeleiene, så vanskelig er det likevel i mange tilfeller bare å få anledning til det. Det kan finnes menigheter der det er helt uvanlig å be presten se til syke, unntatt når den syke ønsker sakramentet.

Her vil sjelesørgeren ofte ikke engang få vite at noen har vært syk, før han får budskap om at vedkommende er død. Og får han på en eller annen måte vite at den eller den i menigheten er syk, og kommer han uten at noen har sendt bud på ham, er det slett ikke sikkert at han er velkommen, verken hos den syke eller hos dem rundt ham.

Der prestens besøk hos de syke er noe uvanlig, vil det lett vekke oppsikt i nabolaget når han kommer. Det gir grunnlag for alle slags gjetninger om at presten må vite noe særlig ufordelaktig om den syke, siden han finner grunn til å besøke ham uten å være kalt. Så forvendt kan tenkemåten ha blitt at det kan regnes som en skam å få besøk av sin sjelesørger når en er i en tilstand der de

fleste ville ønske åndelig hjelp – samtidig som en kanskje ville regne det som en ære å omgås presten selskapelig til vanlig.

Men det er ikke bare følelsen av at prestens sykebesøk er påfallende og vekker oppsikt, som kan gjøre det uvelkomment. Noen ganger kan det til og med virke rett og slett skremmende på den syke. Der folk er vant til at presten bare kommer når det gjelder sognebud – og der en, slik det gjerne er i slike menigheter, ikke ber om sognebud før alt håp om den sykes liv er oppgitt – vil den syke lett tenke at presten nødvendigvis har døden i følge med seg.

Den syke vil tro at tilstanden hans må være mye farligere enn de har villet si ham, siden presten er kommet. Så langt han kan huske, vet han jo bare om at presten har vært til stede ved sykeleier som snart er blitt dødsleier.

Der slike forestillinger finnes, er det ikke rart om legene ikke liker å se presten ved sykeleiene. Hans blotte komme vil jo mange ganger sette den syke i opprør og ganske sikkert forverre sykdommen. Men det er ikke bare der folk på en nesten overtroisk måte forbinder prestens komme med døden, at legen kan gjøre prestens gjerning ved sykeleiet vanskelig.

Ingen kan bedre enn en kristensinnet lege både forberede prestens gjerning ved sykeleiet og få den syke til å vende seg til ham med glede og tillit. Men like sikkert har heller ingen lettere for å stenge presten ute enn en lege som ikke bryr seg om den sykes åndelige tilstand.

Det kan være at legen har den fordommen at tale om åndelige ting nødvendigvis må vekke sinnsopprør hos de syke. Han kan vise til eksempler på at taktløse sjelesørgere ved sin framferd har skadet sykdommens forløp. Selv har han kanskje ingen erfaring av den trøst og styrke Guds ord kan gi sjelen, og av den beroligende innflytelsen det derfor også ofte kan ha på legemet.

Han kjenner kanskje selv bare verdens trøst: å lukke øynene for faren så lenge som mulig, lik strutsen som skjuler hodet i buskene, men lar kroppen stå bar for jegerens skudd. Er det slik, er det rimelig nok at han vil protestere bestemt mot at presten får komme til den sykes seng, og at de som er rundt den syke, ikke våger å handle mot hans autoritet.

Særlig i de høyere samfunnslagene – som verdsetter legekunsten langt høyere enn de lavere, og derfor er så mye villigere til å følge legens råd – har legen stor makt til å lette eller vanskeliggjøre prestens adgang til å drive sjelesorg hos de syke.

Men hvis forholdene i en menighet er slik at presten bare blir kalt til de syke når det gjelder sognebud, skal han da – trass i alle fordommer – komme ukalt der han har grunn til å mene at tjenesten hans trengs? Mange vil uten betenkning svare nei. Presten, sier de, har ikke rett til å trenge sin tjeneste på noen mot hans vilje. Det nytter aldri å ville tvinge noen til å høre Guds ord, og aller minst vil det være til gagn på sykeleiet.

Der gjør allerede den legemlige lidelsen i seg selv det vanskelig for sjelen å ta imot ordet. Og skal sjelesørgerens gjerning her kunne ventes å bære frukt, forutsetter det at den syke villig lar presten se inn i hjertets tilstand, så presten kan tale det ordet som nettopp denne sjelen trenger å høre.

Men en slik villighet, sier de, vil aldri være til stede der den syke ser på presten som en ubuden plageånd. Det er tvert imot grunn til å frykte at hjertet, om det på forhånd er lukket for Guds ord, vil lukke seg enda fastere. Harmen over det den syke ser på som en anmassende innblanding i hans hjerteforhold til Gud, vil gjøre ham bitter og hard.

Det er sikkert noe sannhet i denne talen. Har en virkelig bare valget mellom å trenge seg inn på den syke mot hans uttrykkelige vilje og å la være å besøke ham, bør en uten tvil velge det siste, når en forgjeves har tilbudt sin tjeneste.

Men slik vil saken bare i de sjeldneste tilfeller stille seg, allerede av den grunn at presten ikke mer enn noen annen kan trenge seg inn i et hus der han blir nektet adgang. Det ligger likevel mange trinn mellom den villigheten til å ta imot sjelesørgerens hjelp som viser seg i at en sender bud etter ham uten at noen har oppfordret til det, og den uviljen som rett ut nekter ham adgang når han kommer ukalt.

I mange tilfeller er tankeløshet, åndelig sløvhet og oppslukthet av det jordiske grunnen til at en ikke tenker på å få åndelig hjelp – uten at en likevel har noen bevisst uvilje mot å høre ordet og tale om sin sjels tilstand når presten kommer. Noen ganger er det bare frykt for å gjøre noe påfallende, eller en viss skyhet overfor presten som person, som hindrer den syke i å be om hjelpen hans.

Noen ganger kan en til og med merke en inderlig glede hos den syke over at en er kommet, og høre ham si at han har lengtet mye etter å få tale med presten. Spør en så hvorfor han ikke har sendt bud, kan en få det ganske naive svaret at han var redd han ikke var forberedt til å gå til alters, og da gikk det jo ikke an å bry presten med å komme.

Her som så ofte når talen er om frivillighet i åndelige ting, glemmer en noe vesentlig. I våre menigheter har alle lemmene stått under påvirkning av den kallende nåden. Derfor finnes det blant de store skarene av navnekristne et mangfold av åndelige tilstander, helt fra dem som bevisst har forkastet nådetilbudet, til dem som står på terskelen til Guds rike og bare trenger at evangeliets ord blir brakt til dem, så de kan gripe det som et ord til seg selv og gå inn.

Her vil det derfor være mange som kirken skylder å ta seg av og komme til hjelp, selv om de mange ganger ikke forstår sin egen trang og derfor heller ikke klarer å gi den uttrykk av seg selv. Innenfor det kristne folk vil det være mange som hele livet igjennom i en viss forstand må regnes som katekumener, som ennå står i opplæringen, og som derfor også må betraktes som umyndige som ennå ikke har truffet sitt valg.

Motsetningen – enten en bevisst kristen eller en bevisst fornekter, enten en utpreget lengsel etter nådens ord eller en utpreget uvilje mot det – passer ikke der folket har stått under nådens innflytelse fra fødselen av. Om presten går ukalt til en syk uten å ha grunn til å tro at den syke nettopp ønsker at han skal komme, trenger han derfor slett ikke å føle seg påtrengende. I de aller fleste tilfeller vil det avhenge av hvordan han opptrer – om han evner å ta hensyn til de konkrete forholdene og handle med takt – om besøket hans blir godt mottatt eller ikke.

Vil han derimot holde seg til den regelen at han bare kommer der han blir kalt, vil han utvilsomt pådra seg et stort ansvar. Det dreier seg her om mennesker som ikke er utskilt fra den menigheten Herren har sendt ham for å tjene. Han kan ha aldri så god grunn til å mene at de er døde i synden og ikke hører til den sanne menigheten.

Men så lenge de ikke selv har skilt seg fra den ytre menigheten eller er blitt utskilt fra den, er det likevel ingen annen enn denne menighetens prest som har fått den embetsplikten å forkynne dem ordet til omvendelse og tro, så langt hans krefter og evner rekker.

Nå hører han at Herren besøker dem med sykdommens kall, kanskje at det er all grunn til å mene at dette er kallet i den ellevte time. Han vet – i hvert fall vil han svært ofte kunne vite det – at hvis ikke han, som har et embete den syke anerkjenner, kan bane seg vei til ham med Guds ord, vil enda mindre noen annen troende kunne gjøre det. Og likevel skulle han la den dyrebare tiden gå uten engang å forsøke å få sjelen til å bruke den, bare fordi «det ikke er rett å ville tvinge Guds ord på noen»?

Nei, når den syke hører til hans menighet, er det ikke bare prestens rett, men hans plikt, å forkynne ordet for ham, så sant han får adgang til det. Først når han blir nektet adgang, kan han riste støvet av føttene. Ved jordfestelsen møter jo presten hvert eneste av menighetens bortgåtte lemmer.

Når han nå står ved graven og må si seg selv at den avdødes bekjennelse og ferd ikke gir noe grunnlag for å avgjøre om han har hatt noen levende erfaring av hvor mye mer verd «kunnskapen om Kristus» er (Fil 3,8), eller til og med om han overhodet har hatt noen virkelig kunnskap om frelsens vei – kan han da stille samvittigheten tilfreds med at han ikke ble kalt, dersom han visste om den dødelige sykdommen og likevel lot være å besøke ham?

Må han ikke føle det som en forsømmelse at han nå skal tale over en han aldri har talt til? Da Gud lot ham vite at han hadde sendt den syke dødens sikre bud, lot Gud ham jo tydelig nok forstå at nå, om noen gang, måtte ordet forkynnes for ham.

Vi kan altså ikke uten videre innrømme at presten er fri for ethvert ansvar når han ikke driver sjelesorg hos de syke fordi ingen har kalt ham. Men vi er heller ikke blinde for hvor mye lettere sjelesørgergjerningen blir der det er blitt skikk i menigheten å kalle presten til de sykes leie. Da blir mange hindringer for at Guds ord kan trenge inn i hjertene, overvunnet.

Presten kan gjøre mye for å komme dit – for å få menigheten til å forstå at det er så langt fra noen skam å kalle presten til den syke at det tvert imot ofte er skammelig kjærlighetsløst å la det være. Først og fremst kan han vise at han av hjertet er villig til å komme. Mange steder har en holdt opp med å sende bud etter presten bare fordi en har den triste erfaringen at slike bud ikke blir godt mottatt.

Budene kan i virkeligheten også ofte komme svært ubeleilig. Akkurat når presten trengs hos den syke, kan han være så opptatt med å forberede embetets ulike gjerninger at han har svært vanskelig for å rive seg løs. Da gjelder det å

overvinne den fristelsen til gretthet og utålmodighet som så lett kommer over enhver som ikke får arbeide i fred.

Kan presten ikke bli med budet, kan han likevel tale vennlig med ham og vise at han er hjertelig glad for at de ber om hans tjeneste. Han kan forklare hvorfor det nettopp nå er umulig for ham å komme, og avtale en senere tid for besøket. Gjør han det, vil han sannelig ikke skremme noen fra å søke ham igjen.

Tar han derimot imot budet med klager over at han aldri får fred, med tvil om sykdommen virkelig er så alvorlig at det var nødvendig å hente presten, og med et halvveis avtvunget løfte om å se innom «snart», kan han være sikker på at den mannen ikke kommer så lett igjen.

Og når presten en annen dag – i en helt annen stemning enn da han ble forstyrret i arbeidet – kommer til den syke som sendte bud etter ham, vil han finne både den sykes og omgivelsenes hjerter mer stengt for ham og for det ordet han har å bringe, enn om han var kommet ukalt. Det skyldes grettenheten han viste budet.

Menigheten må få inntrykk av at det er presten hjertelig kjært å få anledning til å komme til de syke. Kanskje forsto menigheten ikke riktig hvor nødvendig besøket hans var. Kanskje kalte en ham i begynnelsen mer fordi en visste at han nå en gang ønsket det, enn fordi en selv lengtet etter at han skulle komme, og mente slik heller å gjøre ham en tjeneste enn å ta imot en. Det var likevel bedre enn at det skulle herske en skikk som gjorde at det knapt gikk an å hente presten til de syke.

Presten har særlig god anledning til å prøve å få en slik skikk forandret. Ethvert dødsfall blir jo meldt til ham, som oftest av en av den avdødes nærmeste slektninger.

Har han ikke visst om den avdødes sykdom og derfor ikke kunnet besøke ham, kan han gjøre det til en regel å spørre den som kommer med dødsbudet, hvorfor han ikke ble kalt, og samtidig i kjærlighet prøve å vise ham hva Herrens tjener har å utrette ved sykesengen. Gjør han det, vil det snart gå rykte i menigheten at presten venter å bli kalt. Og folk vil snart begynne å skamme seg over å ha syke liggende lenge uten å be presten se til dem.

Men vil presten ha det slik, må han riktignok være forberedt på å vise selvfornektelse på et punkt som kanskje kunne synes lite for den som ikke kjenner våre forhold, men som i virkeligheten har stor betydning, nemlig skyssen til de syke. Mange ganger er det ikke noe annet som holder folk tilbake fra å sende bud etter presten, enn at det er vanskelig å skaffe hest til å skysse ham.

Vet folk at det ikke nytter å komme til presten uten å ha med hest, eller at de i så fall må regne med en lang krangel om hvor vanskelig det har vært for dem å skaffe hest, vil det aldri bli vanlig å hente presten.

Vil presten virkelig være til stede ved menighetslemmenes sykeleier, må han ikke si et vondt ord om skyssen. Han må være villig til å skaffe seg hest selv, enda dette sikkert ofte ikke kan skje uten offer for ham. Noen ganger kan det nok også hende at villigheten hans blir misbrukt når den blir kjent, så han blir hentet uten hest til og med av folk som hadde lettere for å skaffe en enn han selv. Men

embetets gjerning er jo full av selvfornektelse, og vi får huske at vi er tjenere for den Herre som har sagt at «det er saligere å gi enn å ta imot» (Apg 20,35).

Har en først forstått at sykdommen er et kall fra Herren til sjelen, og at det er Herrens vilje at de han har satt til sine tjenere i menigheten, skal hjelpe sjelene til å følge dette kallet – og kjenner en den ellevte times betydning – da kan en aldri slå seg til ro uten anger om en for en hests skyld har nektet å gjøre den gjerningen Herren hadde kalt en til. Det gjelder selv om en etter menneskelig dom hadde aldri så god rett.

Noen vil kanskje frykte at presten, hvis han er altfor villig til å komme, blir hentet både i tide og utide. Da vil mye tid gå til spille, og presten blir dratt inn i en rastløs travelhet som gjør ham udugelig til sjelesørgerens gjerning, som mer enn noen annen krever samling og tid. En slik frykt er heller ikke helt ugrunnet.

Der folk vet at presten alltid er rede, vil han lett bli utsatt for utilbørlig pågang. Han vil ofte bli hentet for å gi råd i de mest ubetydelige jordiske saker, og ofte få følelsen av at han bruker opp kreftene sine forgjeves. (*Slik ble en prest hentet til en enke, og da han kom, viste det seg at hun ville ha råd om hvordan noen sengeklær skulle fordeles mellom barna hennes*.)

Og er det noen fare sjelesørgeren må vokte seg for, er det den stundesløse travelheten som farer omkring hit og dit, alltid har hendene fulle og likevel ikke utretter noe. Det er mye bedre å ha omsorg for få sjeler med alvorlig arbeid enn å befatte seg løst med hundrevis. Det finnes en slags sjelesorg som nøyer seg med så å si å skvette noen gudsord på sjelene etter som det faller seg, uten å prøve å sette seg inn i den enkeltes tilstand, og uten å gi seg tid til den sammenhengende undervisningen og den dyptgående tukten, trøsten og formaningen. Den slags sjelesorg vil vi sannelig ikke tale for.

Men vi mener nok at av to onder er det bedre at presten blir hentet for ofte enn for sjelden. Vet menigheten først at han virkelig er villig til å komme overalt der hjelpen hans som sjelesørger trengs – og det så snart tiden hans tillater det – kan han uten fare for å bli misforstått i kjærlighet irettesette dem som tar tiden hans uten grunn. Slik kan han litt etter litt få menigheten til å forstå hvor den med rette kan kreve at han kommer.

Og når det gjelder den stundesløse travelheten, vil det alltid i stor grad komme an på presten selv: om han forstår å dele inn tiden sin riktig, og om han ser hvor arbeidet hans trengs mest, og hvordan det skal gjøres på hvert sted. Kommer presten for eksempel til en syk troende som ligger på smerteleiet uten noen særlig fristelse, kan han kanskje for den dagen gjøre Guds gjerning hos ham på noen få øyeblikk.

Han trenger bare å holde fram for ham noen sterke løfter, som den syke så henter næring av for sitt åndelige liv dagen igjennom. Men ved siden av ligger det et uomvendt menneske, der den legemlige tilstanden tillater og den åndelige tilstanden krever at presten bruker lang tid på ham. Ja, kanskje trenger presten tid bare for å forstå hvordan han etter Guds vilje skal handle med ham.

Når det særlig gjelder de dødssyke, vil det under vanlige omstendigheter ikke være flere av dem i en menighet enn at presten rekker å se til dem. Dem som ligger til sengs i årevis, får han da se til etter som tiden strekker til. Men han

må arbeide for at adgangen står åpen for ham, at folk venter at han kommer, og at besøket hans ved ethvert sykeleie i menigheten blir regnet som noe som er i sin gode orden. For å oppnå dette må han fornekte sin egen bekvemmelighet, så sant han vil rydde bort hindringene for en viktig gren av sjelesørgergjerningen i menigheten.

# Kapittel 2. Den forberedende gjerning

*Presten bør tale med den syke på tomannshånd. Nødvendigheten av å undersøke den sykes åndelige tilstand. Undersøkelsens vanskelighet. Den innledende samtalen. De diagnostiske spørsmålene. Deres innhold. Deres form. De sykes forskjellige åndelige tilstand.*

Når presten setter seg ved den sykes leie, hender det ikke så sjelden at mange i familien samler seg rundt ham for å høre hva han taler med den syke om. Grunnen til dette er slett ikke alltid utidig nysgjerrighet. Ofte samles husets krets stille og deltakende rundt sykesengen fordi den har trang og lyst til å få del i den velsignelsen en venter at sjelesørgerens ord skal inneholde. Likevel bør presten nok, straks han kommer, vennlig be om å få tale med den syke på tomannshånd.

Det gjelder i de aller fleste tilfeller der han har med en syk å gjøre som han hittil ikke har kjent den åndelige tilstanden til. (*Det gjør nemlig slett ikke samme inntrykk om presten på forhånd ber om å få være alene med den syke, eller om han – aldri så vennlig – ber dem som allerede har samlet seg, om å forlate sykeværelset. Det siste vil lett virke støtende på dem som blir bedt om å gå, og kan også berøre den syke ubehagelig. Han blir jo liksom forlatt av sine kjære og overlatt helt til en mann som er fremmed for ham.*)

Det er nemlig hevet over tvil at hjertet da lettere åpner seg, og at munnen taler mer fortrolig og sannere. Også det tuktende ordet, som det kanskje blir nødvendig å si, finner lettere veien til den sykes samvittighet når han ikke blir distrahert av ergrelsen over at andre har hørt presten finne det nødvendig å tale så alvorlig til ham.

Det er like naturlig at en har noe imot å blotte sitt åndelige menneske mens mange hører på, som at den syke som må blotte legemet sitt for legen, ikke ønsker at det skal skje mens mange ser på. Det finnes en åndelig så vel som en legemlig bluferdighet, og presten skal minst av alle forsømme noe som kan ta vare på den. Dertil kommer at den syke ganske sikkert vil få et langt sterkere inntrykk av Guds nærvær når han er alene med hans tjener, enn når han ser seg omgitt av alle de kjente ansiktene.

Bare der den syke har et uttrykkelig ønske om at de som er rundt ham, skal være til stede, må presten oppgi forsøket på å bli alene med ham. Det samme

gjelder der presten kan ha grunn til å mene at den syke har en viss skrekk eller i hvert fall stor blyghet for å tale med ham, slik det for eksempel kan være med unge mennesker.

Men det kan ikke nektes at en samtale på tomannshånd i høy grad letter prestens strev for å danne seg et riktig bilde av den sykes åndelige tilstand. Dermed hjelper den ham også til å få klarhet over hvordan han etter Herrens vilje skal tale ordet nettopp til denne sjelen.

Det finnes imidlertid noen som er langt fra enige med oss i at en av de største velsignelsene ved den spesielle sjelesorgen er at ordet gjennom den kan bli anvendt på den enkelte etter hans særlige tilstand og behov. De mener tvert imot at sjelesørgeren slett ikke behøver å arbeide for å få noe klart bilde av de forskjellige åndelige ansiktstrekkene. I alle tilfeller skal han jo forkynne det samme Guds ord for enhver, hvordan hans åndelige tilstand enn måtte være.

«Evangeliets ord,» sier de, «er bestemt for hver sjel som Kristus er død for. Ingen er kommet så langt at han ikke lenger skulle trenge å høre forkynnelsen om den frie nåden i Kristus. Og ingen er så død i sine synder at ikke den samme forkynnelsen skulle kunne vekke ham til omvendelse og gjøre troens trang levende, så han tar imot nådens gave. Det sjelesørgeren behøver å vite, vet han alltid, uten at han må foreta noen vidløftig undersøkelse, som likevel alltid kan gi et feilaktig resultat på grunn av menneskelig kortsynthet. Han vet at han har en synder foran seg som trenger Guds nåde like mye enten han er seg trangen bevisst eller ikke, og som Kristus har vunnet nåde for. Det er Guds ord, budskapet om nådens frelse, som Herrens tjener alltid skal bringe den enkelte så vel som den samlede menigheten.

Å legge vekt på en omhyggelig diagnose av sjelenes tilstand røper bare en vantro mistillit til Guds ords kraft og en overtroisk tillit til egen evne til å hjelpe Gud i hans gjerning. Det samme gjør det å ville tilpasse ordet sitt etter det inntrykket en har fått av den sykes åndelige tilstand gjennom sin kritikk og sine psykologiske iakttakelser.

Presten skal bare sørge for at han forkynner hele evangeliet rett. Da har han gjort det som står i hans makt. Vil den syke ikke ta imot det forkynte ordet i tro, ville prestens tale heller ikke ha virket, om den var aldri så nøye tilpasset den åndelige tilstanden han etter den mest omhyggelige prøvelse måtte anta at den syke var i.»

Hele dette resonnementet bygger likevel på en stor misforståelse. For det første ser en her helt bort fra et faktum som både Guds ord og livets erfaring vitner rikelig om: Det er ikke bare evangeliets, men også lovens forkynnelse som trengs for at syndere skal bli frelst.

Så sant loven er middelet til å skape erkjennelse av synd, og ingen kommer til Kristus uten at erkjennelsen av syndens nød har drevet ham til å søke Frelseren, kan det i mange tilfeller være nødvendig å arbeide for at loven kan bli den sykes «tuktemester til Kristus» (Gal 3,24). Det må skje før evangeliets ord blir forstått, enn si tatt imot i et hjerte som hungrer etter nåde.

Men da kreves det allerede en prøvelse av den åndelige tilstanden for å finne ut om det her først og fremst trengs et lovens eller et evangeliets ord. («*Det er*

*ikke de friske som trenger lege, men de som har ondt»* (Matt 9,12).) (*Det er selvsagt ikke vår mening at en noen gang bare skulle forkynne lovens dom over synden, eller bare arbeide for å få den ubotferdige til å gå i seg selv, og så forlate ham uten med ett ord å ha forkynt frelsen i Kristus. Vi mener bare at der sjelen ikke har noe levende kjennskap til sin synd og skyld, må den først bli seg sin elendighet bevisst for å kunne kjenne trang til den nåden som evangeliet rekker den.*)

Men dernest: Den som forkynner evangeliet uten å kjenne tilstanden til den han taler til, vil aldri kunne forkynne det med samme virkning som den som vet at han taler til en sjel som hungrer etter nåde. Det gjelder selv der sjelen er beredt til å ta imot Guds nådeord.

Hvor mye en enn vil framheve at nåden gjelder alle, og hvilke uttrykk en enn vil bruke for å gjøre det klart at frelsen er vunnet for alle, også for denne ene en nå har med å gjøre – ingen samvittighetsfull sjelesørger kan unngå å framheve at frelsen som er vunnet for alle, bare kommer dem til gode som tror. Men da blir det stor forskjell på å forkynne for noen at han kan dø salig *hvis* han tror, og å forkynne at han kan dø salig *fordi* han tror.

Det siste kan en gjøre hvis en først har gitt seg tid til å høre den sykes troende bekjennelse. En kan da vise av Guds ord at den som har et hjerte slik den sykes tale viser at hans er, må ha troen. Det eneste forbeholdet en da behøver å ta, er at den syke må vite for Gud at han har talt sant.

Har en derimod unnlatt å prøve tilstanden hans, må en helt overlate til ham selv å avgjøre om han har troen eller ikke. For mang en lite opplyst eller på forskjellige måter anfektet sjel er dette svært vanskelig å avgjøre, når ikke sjelesørgeren hjelper ham til å erkjenne hva Guds ord sier om en sjel hvis tilstand er nettopp som hans.

I virkeligheten mener vi også at ingen troende prest vil handle helt likt i alle tilfeller uten å ta hensyn til sjelenes forskjellige tilstand. Det kan ofte hende at det springer i øynene hvordan sjelens tilstand er, uten at en behøver å foreta noen som helst undersøkelse.

La oss tenke oss to syke. Den ene begynner å fortelle, før presten har fått åpnet munnen, at han aldri har gjort noe ondt, aldri har fornærmet noen og alltid har hatt Gud for øye. Den andre sier like bestemt at han er en stor synder som måtte fortvile hvis han ikke hadde erfart hva Guds nåde i Kristus formår. Skulle da noen troende sjelesørger, hvilke teorier han enn måtte ha laget seg, tale ordet til disse to på helt samme måte? Kristus vil han nok forkynne for dem begge.

Men for den ene vil han forkynne ham som den hvis nåde synderen har foraktet hele sitt liv, og som han vil fortsette å ringeakte så lenge han ikke kommer til å erkjenne at dyden hans er en innbilning. Derfor må presten her begynne med å vise ham hvor syndig han i virkeligheten er. For den andre vil han forkynne Kristus som den som fullt ut er mektig til å gjøre alle dem salige som forlater seg på ham og holder ut i troen inntil enden.

Men må det innrømmes at innholdet i forkynnelsen vil rette seg etter sjelens tilstand der den ligger åpen, da må det også innrømmes at en har rett og plikt til å gjøre det en kan for å få et riktig innblikk i den enkeltes tilstand. For først da

kan en komme til å tale ordet slik nettopp denne sjelen trenger det. Gud har jo i virkeligheten ett ord for de botferdige og ett for de ubotferdige, selv om han vil frelse alle, og evangeliet hans er for alle.

Kristus talte ikke på samme måte til sine disipler og til fariseerne, selv om ordet hans visselig skulle være et frelsens ord for dem begge. Derfor må også Kristi tjenere undersøke hvem de kommer til, så de kan vite hvordan Herren vil at de skal utføre hans ærend. Det ærendet er nok alltid å bringe ordet til frelse, men nettopp derfor også å bringe det slik at de harde hjertene kan bli knust og de knuste helbredet.

Vi vil her ennå fortelle et eksempel fra vår egen erfaring. Det viser hvor nødvendig det kan være å forstå en sjels tilstand, selv bare for å få klarhet over hva som hos den enkelte kan være den særlige hindringen for at han skal ta imot evangeliet i tro. Det viser også hvordan denne hindringen noen ganger kan ligge der en slett ikke aner det, og bestå i noe en slett ikke kunne finne på å ta særlig hensyn til før sjelen lot øyet få se inn i det som rørte seg i hjertets dyp.

En gammel mann som hadde levd livet sitt i last og skam, lå på sitt siste leie. Han var rammet av en sykdom som nok så ut til å trekke ut i langdrag, men som også viste ved at kreftene stadig avtok, at den var dødens sikre bud. Det var usselt og mørkt på den gamles fattige loftskammer.

Men enda usslere og mørkere var det i hjertekammeret hans. Der var det ikke å se noe spor av Guds nådes rikdom, ingen stråle av hans Ånds lys. Den gamle var i sannhet så fullkommen hedning at en heller skulle tro at han hadde levd årene sine blant zuluene enn i Norge. Han måtte vel en gang, da han ble konfirmert, ha visst noe om Herren Jesus. Men i hvert fall var denne kunnskapen gått helt tapt mens han levde de mange årene i syndens tjeneste.

Nå forbandt han knapt lenger noen forestilling med Jesu navn, og han kjente ikke engang de viktigste hendelsene i Herrens liv. (*På spørsmålet om han aldri hadde vært i kirken, svarte han at han i mange år hadde drevet en liten handel med matvarer, som han solgte til tomtearbeidere. De fikk gjerne lønnen sin lørdag kveld, og om søndagen kom så konene inn til ham bakveien for å handle. Dermed ble han så avvant med å gå i Guds hus at det senere, da handelen hans hadde opphørt, aldri falt ham inn å tenke på det.*)

Presten måtte undervise denne syttiåringen som om han hadde vært en katekismuselev. Han hadde fortalt ham om Herrens død og hva den betyr for synderes frelse. For å se om den gamle ikke likevel hadde den minste erindring igjen om Herrens oppstandelse, avbrøt han så fortellingen med spørsmålet: «Ble da Herren Kristus liggende i graven?» Den gamle skjønte av spørsmålet at Herren vel på en eller annen måte måtte ha forlatt graven.

Men så fremmed var tanken om oppstandelsen for ham at han tenkte seg om og svarte i fullt alvor, om enn litt tvilende: «Nei, de grov ham vel opp igjen.» Denne mannens tilstand, skulle en nå mene, var det temmelig lett å bli klar over. Og likevel skjulte han noe som sjelesørgeren nødvendigvis måtte få tak i for å komme i besittelse av den nøkkelen som alene kunne åpne hjertet hans for å ta imot nådens ord.

Presten besøkte ham flittig. Han forkynte ham Guds frelsesråd så enkelt han maktet, og viste ham at det ennå var tid til frelse også for ham, selv om det nå var den ellevte time. Han lærte ham omvendelsens og troens vei og hvordan han skulle komme inn på den. Han talte med ham om synden hans, som han – slik det virket – innrømmet på en sløv måte. Han lot ham forstå at han var bekymret for hans arme sjel, ba for ham og formante ham inntrengende til å bruke den siste nådefristen.

Men alt var forgjeves. Det var ikke tegn til at han så mye som husket det minste av prestens ord. Tilsynelatende sløv og likegyldig lå han der mens presten talte til ham, som oftest med lukkede øyne, og svarte tregt og halvt grettent når presten henvendte seg til ham.

Likevel var ikke sløvheten hans en følge av sykdommen. For når en talte med ham om det som interesserte ham, svarte han livlig nok. En gang talte presten med ham om den hjelpen han fikk fra fattigvesenet. Da satte han seg plutselig opp i sengen og begynte med stor iver å forklare hvor skammelig det var at han ikke fikk mer hjelp, når både den og den, som trengte det langt mindre enn han, fikk mer.

Så sier presten til slutt til ham: «Hvorfor tror du jeg kommer så ofte til deg? Du kan da skjønne at jeg ikke synes det er så morsomt å sitte her hos en gammel mann som helst vil bli kvitt meg og ikke vil høre på meg. Kan du ikke begripe at når jeg likevel kommer, er det fordi jeg skjønner at din arme sjel er i fare hvis du ikke vil ta Guds ord til hjertet og omvende deg? Jeg synes da at du som ligger hver dag med døden for øynene, måtte komme til å tenke at det vil være det beste for deg å høre og tenke over hva Herrens tjener sier deg. Du forstår vel at jeg vet mye bedre enn du hvordan den må ha det som etter Guds ords lære skal få det godt når han dør.»

Da svarte den gamle: «Ja, jeg tviler slett ikke på at det står ille til med meg, slik presten sier. Men så mye skjønner jeg at så ugudelig som jeg har vært, er det likevel for sent for meg nå å bli salig. Derfor vil jeg helst ha ro den stunden jeg har igjen. Jeg kommer tidsnok til helvete. Skulle jeg nå begynne å høre etter Guds ord, ville jeg bare bli engstelig og urolig. Jeg kan jo ikke leve livet mitt om igjen, og det jeg har å svare for, blir ikke mindre om jeg nå begynte å angre.»

Hele evangeliets hemmelighet var ofte blitt lagt fram for denne mannen. Det var slett ikke lagt skjul på at nåden var vunnet for ham, og at han bare behøvde å rekke ut troens tomme hånd for å få syndenes forlatelse. Heller ikke var det skjult for ham at det ennå var tid.

Men det er helt sikkert at det var lagt langt sterkere ettertrykk på at det var frelsens siste time, enn på at det ennå var frelse å få. Det var nemlig ikke den minste grunn til å tro at den gamle fortvilte om sin frelse, mens det derimot var all grunn til å anta at han i fullstendig åndelig sløvhet var ubekymret for sin sjel. Og var dette underlig?

Ville noen finne på å gjøre det til hovedsaken i forkynnelsen sin at det ennå var tidsnok, når han så et menneske ligge som en hedning på dødsleiet – ubekymret selv om å beholde frelsens fakta i minnet, enda de ble forkynt for ham gang etter gang, og ute av stand til å bli grepet av Guds kjærlighet i Kristus, enda

den stadig ble lagt fram for ham i all sin rikdom? Måtte en ikke heller frykte at det nettopp var en slik sjels ulykke at den stolte på at det var tidsnok, helt til det ble for sent?

Og likevel kunne en ha forkynt nådens evangelium for denne mannen så ofte og så fullt en ville – han ville likevel ha lukket øret og hjertet sitt for det. Det ville han gjøre så lenge en ikke begynte med nettopp å gjøre dette klart for ham og la det tre sterkt fram: at det slett ikke var for sent, at han ennå kunne bli salig ved Guds nådes makt slik han nå lå der, han likeså vel som noen helgen.

Han trengte at dette ble sagt ham, og ikke bare leilighets vis og i sammenheng med resten av evangeliets innhold, slik den måtte gjøre som forkynte ham Guds råd til salighet uten å ha særlig øye for tilstanden hans. Det hadde ofte skjedd, men uten den minste virkning. Han var nemlig så opptatt av vissheten om at det var for sent, og så ukjent med innholdet i Guds ord at han ikke kunne holde de forskjellige tingene fra hverandre. Derfor overhørte han hele tiden det ordet han særlig trengte.

Først da han hadde gitt sjelesørgeren adgang til å se inn i sjelen hans og dermed gjort det mulig for ham å legge forkynnelsen etter hans særlige behov, ble han i stand til å ta imot ordet. Men da gjorde han det også. Aldri har det vel skjedd en større forandring med et menneske enn med denne gamle da han rett hadde hørt og forstått ordet om røveren på korset.

Etter at presten hadde hørt bekjennelsen hans, var det dette ordet han la ut for ham, og alt annet lot han ligge. Da presten kom igjen dagen etter, hadde han ikke før satt seg ved sengen før den gamle spurte: «Var han virkelig en røver? Og hadde han virkelig spottet enda etter at han var blitt korsfestet, og fikk han likevel lov å komme inn i Paradis?»

Han som tidligere ikke hadde kunnet huske et ord av det som var sagt ham om Herren Jesus, ble siden ikke trett av å høre om ham og hans kjærlighet til syndere. Han tok vare på hvert ord av løftene, så han selv kom tilbake til det han ikke rett hadde forstått, og gledet seg over hver ny erkjennelse av nådens hemmelighet som sin beste skatt. «I dag skal jeg være med Jesus i Paradis, da kan jeg endelig få takke ham» – det var de siste ordene presten hørte fra hans døende lepper.

Men hadde ikke Gud åpnet denne gamles munn så han la tilstanden sin klart fram, ville presten ikke ha vært i stand til å finne nettopp det ordet som måtte til her. Det var det ordet som kunne bringe sjelen til å gripe den frelsende nåden – den nåden som åpner Paradisets port for synderen bare når han tar imot den.

Vi mener at dette eksemplet er egnet til å vise hvor nødvendig det er for sjelesørgeren å gjøre seg all flid for å få klarhet over den enkeltes åndelige tilstand før han begynner å handle med ham. Men det viser samtidig hvor vanskelig det ofte kan være å vinne en slik klarhet. Selv der det, som i tilfellet ovenfor, ikke kan være noen tvil om en har med en omvendt eller uomvendt sjel å gjøre, kan det skjule seg dypt rotfestede forestillinger i sjelens dyp.

Kjente sjelesørgeren dem, ville de helt vesentlig forandre hele hans oppfatning av den åndelige tilstanden. Hvor mye lettere står en da ikke i fare for å få

et falskt bilde av sjelen der den, slik det så ofte skjer, mer eller mindre ubevisst prøver å bedra seg selv, eller til og med bevisst vil bedra presten?

Derfor kunne en nok bli fristet til å oppgi ethvert forsøk på å stille noen diagnose, fordi en likevel aldri kan være sikker på å komme til et pålitelig resultat. Det gjelder selv om en var villig til å innrømme at det er gagnlig for en rett sjelesorg å ha en riktig oppfatning av tilstanden hos den en skal behandle.

En kunne mene som så: Der det gjelder å utføre en kirkelig handling, verken kan eller skal presten felle dom over om vedkommende er skikket til å få velsignelsen av handlingen, men bare sette ham i stand til å dømme selv. Like lite skal han da som sjelesørger prøve å danne seg noen mening om den åndelige tilstanden. Han skal bare legge fram Guds ord slik at den han taler til, blir satt i stand til å prøve om han etter Guds dom er en troende eller ikke. (*Vi taler ikke om de tilfellene der livets eller munnens bekjennelse åpenbart vitner om at sjelen er åndelig død.*)

Men ville en slutte slik, ville en overse en svært vesentlig forskjell. Når det er tale om en kirkelig handling – at absolusjonen eller sakramentet blir meddelt –, kan presten legge hele ansvaret på den som ber om å få handlingen utført, når han har sagt hvem som etter Guds ord er skikket til å få del i velsignelsen handlingen inneholder. Enten han etter sitt skjønn ville utføre handlingen eller nekte å utføre den, ville han nemlig her felle en virkelig dom over sjelen.

Det har han ikke rett til, og han er heller ikke nødt til det. Rett til det har han ikke, fordi Gud har nektet ham den gaven å kjenne hjertene, og fordi det ikke kan være overlatt til prestens vilkårlige skjønn å utelukke et menneske fra de handlingene Gud meddeler sin nåde gjennom. Nødt til det er han ikke, fordi sjelen her må kunne bli satt i stand til å prøve seg selv; det kommer jo her alltid bare an på de store grunnmotsetningene, tro eller vantro.

Når presten derimot som sjelesørger prøver å danne seg en mening om den åndelige tilstanden, behøver han slett ikke av den grunn å ville felle noen dom over sjelen. Hvor stor forskjell det er på disse tingene, ser en kanskje best av dette: Det er ingen selvmotsigelse i at en prest som sjelesørger svært inntrengende kan fraråde et menneske å gå til alters, fordi han bestemt mener at han er uskikket til det – og likevel slett ikke tør nekte ham sakramentet hvis han likevel fortsetter å be om det.

Til å danne seg en mening om sjelens tilstand har sjelesørgeren rett. Den samme Gud som har nektet ham den gaven å kjenne hjertene, så han kunne felle dom over noen sjels tilstand med absolutt visshet og pålitelighet, har nemlig gitt ham forstandens opplyste øyne.

Med dem kan han se og reflektere over fenomenene i sjelelivet, så han av dem kan trekke sannsynlige slutninger om den åndelige tilstanden i det hele. Og han er nødt til det, fordi han nettopp som sjelesørger skal hjelpe sjelen med å anvende ordet på seg selv og stå den bi under selvprøvelsen.

Derfor må han også tale ordet etter dens særlige behov; se eksemplet som er fortalt ovenfor. Derimot kan det her aldri, som ved de kirkelige handlingene, bli tale om å utelukke noen fra ordets nådemiddel. Lov og evangelium må presten forkynne både for den han mener er ubotferdig, og for den han mener det mot-

satte om. Bare måten han forkynner på, vil bli forskjellig etter den meningen han har dannet seg om den åndelige tilstanden hos den han taler til.

Videre handler det i sjelesorgen slett ikke bare om å erkjenne de store grunnmotsetningene. Like ofte gjelder det å få klarhet over hva som særlig er årsaken til vantroen hos denne ene: hvilke synder som særlig binder ham, hvor samvittigheten hans lettest kan rammes, hva som her særlig hemmer veksten i troslivet, hvilke fristelser nettopp denne sjelen er utsatt for, og hva Herren nettopp her har til hensikt med sin tukt. Alt dette er ting som ikke kan erkjennes uten at en har dannet seg et bilde av tilstanden i det hele, som en kan forstå de enkelte trekkene ut fra.

I virkeligheten vil også enhver som får med de enkelte å gjøre som sjelesørger, uvilkårlig komme til å danne seg en mening om dem, slik en ellers i livet umulig kan omgås mennesker uten å få en mening om karakteren og det åndelige ståstedet deres. Spørsmålet her er egentlig ikke om sjelesørgeren skal danne seg en mening om dem han behandler.

Det er bare om han skal danne seg den slik den blir av seg selv, eller om han skal arbeide for å danne seg den så pålitelig som mulig, ved at han prøver å trenge inn i sjelen og få den til å åpenbare sin virkelige tilstand. Men da kan jo svaret ikke være tvilsomt. At diagnosen er vanskelig og mange ganger kan føre til et feilaktig resultat, hvor omhyggelig den enn blir stilt, kan ikke føre til at en unnlater å stille den.

Det kan bare føre til at en ikke er altfor sikker på at en mener rett, og at en i bevisstheten om sin skrøpelighet stadig ber Gud om å opplyse det en i blindhet kan ha sett feil eller tillagt en falsk betydning. Også en lege kan ta feil av sykdommen tross den mest omhyggelige undersøkelse, men ingen vil derfor si at han kan la være å stille noen diagnose.

Spørsmålet blir derfor ikke om en skal prøve å bli klar over sjelenes tilstand, men *hvordan undersøkelsen skal skje* – og da særlig hos de syke, der den ofte har sine egne vanskeligheter.

Hvis presten, når han kommer til syke hvis åndelige tilstand han ikke kjenner, fikk like villig adgang til å under søke hvordan sjelen har det, som legen får adgang til å undersøke hvordan legemet har det, ville den innledende sjelesørgergjerningen ved sykeleiene være betydelig lettere.

Om den syke er aldri så trett og matt, underkaster han seg likevel villig det ubehaget som kan være forbundet med legens undersøkelse. Han blir ikke fornærmet over at legen plager ham med spørsmål om hvordan han kjenner sykdommen. Han synes en slik spørring er helt i orden, fordi han ser at den er nødvendig hvis legen skal kunne finne og bruke de legemidlene som passer for sykdommen.

Derfor vil han også svare uten forbehold. En kan være viss på at om en syk gir legen en falsk forestilling om sykdommen sin, kommer det ikke av at han ikke har villet, men av at han ikke har maktet å forklare tilstanden sin rett. Unnlater legen å ta hensyn til noe som den syke synes har betydning, vil han av seg selv gjøre ham oppmerksom på det.

Men overfor sjelesørgeren stiller alt dette seg i mangfoldige tilfeller helt annerledes. Riktignok finnes det syke som er opptatt av å gi sjelesørgeren et riktig bilde av sin åndelige tilstand, fordi de oppriktig lengter etter å få Guds ord rett anvendt på seg. Riktignok finnes det andre som uvilkårlig åpenbarer tilstanden sin uten selv å merke det, fordi selvgodhetens og egenrettferdighetens tale strømmer ut av munnen deres så snart en begynner å tale med dem.

Men i mangfoldige tilfeller gir de syke av seg selv presten slett ikke noe innblikk i sjelens tilstand. De er heller tilbøyelige til å ta det ille opp når han vil få dem til å blotte sitt åndelige menneske, og prøver ofte i et mer eller mindre bevisst hykleri å lede ham på villspor når det gjelder deres virkelige hjerteforhold til Gud.

Mange syke mener at allerede deres legemlige elendighet gir dem krav på å bli trøstet. De venter at presten skal tale oppmuntrende og beroligende ord til dem – helst uttale håpet om at de snart vil komme seg igjen, eller i verste fall forsikre dem om at de trygt kan stole på Guds nåde, og gi dem utsikt til å komme sikkert inn i himmelen hvis de endelig må herfra.

Men i stedet begynner presten kanskje å stille dem spørsmål – alvorlige, nærgående spørsmål. Slike spørsmål ville alltid ha vært ubehagelige for dem, men nå, i den svake tilstanden, er de rent utålelige, ikke minst fordi de vekker en uro i sjelen som kan forverre sykdommen.

«Er de kanskje ikke elendige nok fra før, siden presten synes å legge an på å ergre og skremme dem i stedet for å prøve å lette byrden deres? Hvem gir ham rett til å trenge seg inn i deres hjerteforhold til Gud? Det er da sannelig en sak mellom Herren og dem, som verken presten eller noen annen har rett til å blande seg i. Hvordan kan han kreve at de skal la seg overhøre som skolegutter som står på kirkegulvet, nå som de er så plaget av smerter at de knapt kan gjøre klart rede for de mest dagligdagse ting? Og det om ting de kanskje aldri for alvor har tenkt på siden de gikk for presten. Sannelig, presten må være en hardhjertet og taktløs mann som kan finne på noe slikt. I hvert fall er han svært ubehagelig, og de som mente at det kunne være farlig å gi ham adgang til sykeleiet, har nok fått altfor rett. Sykdommen er tydelig blitt verre etter at han gikk.»

At dette kan være tankegangen hos de syke, må presten være forberedt på. Særlig der han har med mennesker fra de høyere samfunnslagene å gjøre, som er lite vant til å gjøre regnskap for noen, og der en bare kan forutsette liten respekt for embetet, må han frykte at en slik misforståelse av hensikten hans kan være til stede. Derfor må han gå ytterst varsomt fram når han vil stille sin diagnose.

Fremfor alt må han ikke trenge på den syke med spørsmål om hjertets tilstand straks han kommer bort til ham. Her som så ofte i sjelesorgen gjelder det å prøve å sette seg rett inn i stedet til den en skal ha med å gjøre.

La presten tenke seg at det var han selv som lå med smerter på leiet sitt. Da vil han snart kjenne at det ikke skulle så mye til før han ville føle seg krenket og ubehagelig berørt hvis en mann han bare kjente av utseende, kom inn fra gaten og plutselig begynte å eksaminere ham om hans sjels tilstand.

Har ikke sykdommen kalt fram en angst i sjelen som gjør at den trenger å få tale ut om sin tilstand for å høre om Guds ord har trøst å gi den, vil den syke alltid kjenne det som en besværlig anstrengelse å ta seg sammen for å svare på spørsmål om det innerste sjelelivet.

Selv den som har en levende og klar troserkjennelse, vil under slike omstendigheter ikke alltid synes det er så lett å gjøre regnskap for sin tro. Hvor mye mer gjelder ikke dette den som kanskje nå for første gang på mange år blir drevet til å tenke på hvordan forholdet hans til Gud egentlig er.

Først når presten har prøvd å vinne den sykes tillit og gi ham inntrykk av at han virkelig har kjærlig deltakelse for ham og vil ham vel, kan tiden komme til å søke klarhet over hans sjels tilstand gjennom direkte spørsmål. Presten bør derfor visselig begynne med å tale om sykdommen og den allmenne hensikten Gud har med å sende oss den. Det gjelder overalt der den syke ikke selv uoppfordret kommer ham i møte og taler om sjelen sin.

Da vil presten ofte kunne komme i en samtale med den syke der den syke, uten å ville det, røper hjertets tilstand så tydelig at alle spørsmål foreløpig blir overflødige. En erfaren sjelesørger har da allerede hørt nok til å vite hvem han har foran seg. Det kan da først senere bli nødvendig å stille ham direkte spørsmål, og ikke for diagnosens skyld, men for å føre den syke til selverkjennelse.

Dette er for eksempel tilfellet der presten sier at Gud gjennom sykdommen vil prøve vår tro og bøye vår egenvilje, og den syke svarer at sykdommen ikke har noe med Gud å gjøre, men bare kommer av naturlige årsaker, og at det ikke nytter å be om kraft til å bære den, siden vi må finne oss i den enten vi vil eller ikke. Slik kan jo ikke den tale som har den minste gnist av kristen tro i hjertet.

Men vil presten bruke en slik innledende samtale til å få innblikk i den sykes indre, må han vokte seg vel for å avbryte ham med belæring eller formaning straks han sier noe som røper hjertets tilstand. Bare ved å la ham tale ut og gi ham anledning til å forklare seg nærmere er det mulig å bli klar over hva hjertets tanker virkelig er.

Faller en ham straks i talen for å irettesette ham, vil det ofte skje at den syke sier at presten har misforstått ham, og sier nettopp det motsatte av det han sa et øyeblikk før. Da blir en stående i uvisshet om en virkelig fikk se et glimt av hjertets sanne tilstand, eller om den syke bare kom i skade for å uttrykke meningen sin på en helt misforståelig måte.

Ofte vil det likevel være slik at den syke ikke vil la seg inn på noen samtale som det er mulig å slutte noe bestemt av om tilstanden hans – om presten aldri så deltakende taler om sykdommen hans og den allmenne hensikten med den. Da vil det nok bli nødvendig å henvende seg til ham med direkte spørsmål.

Men da kommer det an på to ting. For det første må presten innlede spørsmålene slik at de krenker den syke så lite som mulig, der han har den minste grunn til å mene at de vil være ubehagelige for ham. For det andre må han forstå å legge spørsmålene slik at svarene virkelig kan gi ham det lyset han søker.

Skal han kunne det første, må presten være en i sannhet ydmyk mann. Han sitter ikke ved sykeleiet med bevissthet om å ha en dommers makt og rett til å kreve svar. Han sitter der som en som i sin egen bevissthet er en like stor synder

som den syke. Han vet godt at han bare har sitt embetes rett til å kreve, og sin inderlige deltakelses makt til å få den syke til å åpne hjertet for ham så mye som trengs, for at han skal kunne tale Herrens ord til ham nettopp på den måten Herren her vil ha det talt.

Det vil her ikke sjelden være riktig å si rett ut at en godt skjønner at det kan være ubehagelig for den syke å uttale seg om sin åndelige tilstand. En kan til og med be ham om ikke å ta det ille opp og ikke se det som urettmessig påtrengenhet at en opp fordrer ham til det. Det er for hans egen skyld en må gjøre det, for å bli satt i stand til å hjelpe ham med Guds ord slik han trenger det.

Legen må jo også plage den syke med spørsmål, men den syke tviler ikke på at han gjør det i den beste hensikt. Nå må han tenke det samme om presten, som så gjerne ville få nåde til å bli en åndelig lege for ham og hjelpe ham til å få en evig vinning av den timelige lidelsen. Men derfor må han også svare ham oppriktig og uten forbehold, slik han ville svare legen.

Skal nå den sykes svar tjene hensikten, å gjøre den åndelige tilstanden klar, må spørsmålene ramme det sentrale – det som alle kristne helt bestemt må ha kunnskap og erfaring om. En kan for eksempel si: «Du vil nok gjerne bli salig, og håper vel også å bli det ved Guds nåde. Hva bygger du da håpet ditt på, at Gud vil være deg synder nådig?»

Er det tro i hjertet, kan svaret umulig unngå å nevne Kristus som grunnen for håpet om salighet. Om troen bare er som et sennepsfrø, og om den bare kan forme svaret sitt på en dogmatisk sett svært mangelfull måte, vil likevel det hele alltid måtte dreie seg om Kristus. For å bli en troende må jo enhver ha gjort den erfaringen at det for en synder slett ikke er noe annet igjen å bygge sitt salighetshåp på enn Guds nåde i Kristus.

Det kan derfor nok hende at en enfoldig sjel ikke forstår å skjelne mellom den objektive grunnen for håpet og den subjektive betingelsen for at han skal kunne tilegne seg nåden. Da vil han svare: «Jeg håper at Gud vil gjøre meg salig for Kristi skyld når jeg strider for å bevare troen inntil enden.»

Men Kristus vil han i alle tilfeller nevne. Skjer ikke dette, men en får svar som: «Å, Gud er vel nådig», eller: «Jeg har strevd for å holde meg så skikkelig jeg har kunnet, så får Gud gjøre med meg som han vil», eller: «Jeg får prøve å be så godt jeg kan» – altså svar som tydelig viser at den syke er langt fra å ha gitt opp alt sitt eget – da kan det ikke være stor tvil om at troen slett ikke finnes her.

Det gjelder i hvert fall for den som selv har erfart at troen bare kan fødes i et fattig hjerte. Men for å bli helt sikker kan presten jo spørre videre om hvilken nytte den syke har hatt av Kristi lidelse og død. Vet han ikke noe å svare på det – og det vil skje oftere enn den som er uerfaren i sjelesorgen, tror –, er saken klar. Et par spørsmål om synden vil da gjøre det åpenbart at det heller ikke finnes noen virkelig syndserkjennelse her.

Derimot kan en ikke straks slutte at den syke må ha troen, fordi en får det riktige svaret på et slikt spørsmål, som gjelder selve kjernepunktet. Han kan nemlig ha så mye kunnskap at han husker hva en skal svare på et slikt spørsmål. Og han kan gi svaret uten noe som helst bevisst hykleri, uten likevel å være en troende, fordi han forveksler det han er, med det han vet.

Her får en da prøve å trenge videre fram til det området der det kreves mer subjektiv erfaring for å kunne gi et kristent svar. En må likevel aldri la seg inn på annet enn slike ting som med indre nødvendighet følger av troens natur, og som derfor må være kjent for enhver som har den.

Svarer den syke for eksempel på spørsmålet om grunnen for salighetshåpet at han bygger på Kristus alene, så spør en videre: «Hva må det være hos oss for at vi skal få del i den nåden Kristus har fortjent, siden det er mange som går fortapt, enda Kristus er død for alle?»

Allerede her vil manges åndelige død bli åpenbar. De gir egenrettferdige svar på et slikt spørsmål – at vi må elske Gud, strebe så godt vi kan, og så videre – og viser dermed at det bare var tomme ord da de et øyeblikk før sa at de stolte på Kristus alene.

Men svarer de virkelig at det er troen som må være hos oss, så spør en rolig videre: «Hva er det da å tro på Kristus?» På dette spørsmålet vil en riktignok bare i de aller sjeldneste tilfeller få et dogmatisk svar som er riktig i alle henseender. Her som ellers når en vil vurdere et menneskes uttalelser om åndelige ting rett, må en forstå å skjelne mellom meningen og de ordene den ofte uttrykkes svært bakvendt i.

Men det er likevel sikkert at den som lever i troen, mer eller mindre fullkomment må kunne uttrykke overfor en annen som også selv har troen, det som hos dem begge er grunnkraften i det åndelige livet. Sier for eksempel en troende at å tro er å elske Jesus, vil det ikke være vanskelig å bli klar over at han med det i virkeligheten bare mener hjertets begjær etter å få del i Jesus, som jo i sannhet er den levende troens innerste kjerne.

Han har slett ikke tenkt på det ordene hans kunne friste en til å tro: at han setter kjærligheten i troens sted. Der hjertet derimot ikke har noen erfaring av troen, vil en enten slett ikke få noe svar på spørsmålet om hva troen er, eller en vil få svar som ender i en definisjon av troen som det å holde noe for sant, eller som tydelig viser seg å være rester av gammel boklærdom.

Er det her ennå noen tvil igjen, får en prøve å få innsikt i hvordan det står til med hans syndserkjennelse, slik en alltid må gjøre når en er uviss om et menneskes åndelige tilstand. Å være kommet til erkjennelse av sin synd er jo den helt uomgjengelige betingelsen for at selv det svakeste trosliv skal kunne finnes hos et menneske.

Men vil en lære et menneskes tanker om sin synd å kjenne, må en ikke spørre om synden i vid allmennhet, men konkret om hans, denne enkeltes, synder. Det finnes ikke det menneske som ikke vil svare ja på spørsmålet om han er en synder; en kunne like gjerne spørre ham om han er et menneske. I mange tilfeller er det ikke engang vanskelig å få de syke til å erkjenne at de er store syndere, så lenge de bare får lov til å avlegge bekjennelsen i allmenne uttrykk.

Likevel behøver de ikke av den grunn å ha den minste erkjennelse av synden. Det er jo nå blitt forkynt så lenge at det ikke er veien til salighet å rose seg av sin dyd og sine gode gjerninger, men at en tvert imot må begynne med å anklage og fordømme seg selv.

Derfor har folk endelig begynt å lære at det er riktig å kalle seg store syndere. Men det er mange som ikke driver det lenger enn til å kalle seg det. (*Skulle det ikke være en vanlig feil ved prekenene at de altfor mye taler om synden i alminnelighet, uten å skildre den inntrengende i de forskjellige konkrete formene den åpenbarer seg i som overtredelse av budene*?)

Vi minnes en gang å ha truffet et utpreget eksempel på hvordan et menneske her kan narre seg selv. Det var en middelaldrende kvinne som var kjent for å være flittig til å høre Guds ord. Presten hadde ikke før satt seg ned ved leiet hennes før hun brøt ut i de sterkeste selvanklager: «Her ser De for Dem en så stor synder som det går på jorden. Det er ikke noe sunt på meg fra hode til fotsåle. Jeg har syndet fra min ungdom av både i tanker, ord og gjerninger, både av ondskap og i skrøpelighet» og så videre.

Under disse sterke utbruddene kunne en ikke spore verken sorg eller angst i vesenet hennes. Snarere var det i ansiktet hennes liksom en viss spørrende forventning om presten ikke skulle finne seg tilfreds med en så grundig bekjennelse. Han avbrøt henne derfor og sa helt langsomt og rolig: «Så nevn meg da én eneste synd du har gjort.» Men svaret han fikk, var: «Å, jeg har gjort alle synder», og så en gjentakelse av den forrige ramsen.

Han tok da fram de enkelte budene, ett for ett, og nå viste det seg at hun ikke var seg bevisst å ha overtrådt et eneste av dem. Selv slike ting som vrede, utålmodighet og utilbørlig tale visste hun ikke at hun hadde gjort seg skyldig i. Men så snart presten ville gjøre det klart for henne at hun umulig kunne kjenne sin synd når hun var blind for alle dens enkelte utslag, begynte hun igjen på sitt: at hun var den største blant syndere. Hun var visselig ingen bevisst hykler.

Men hun hadde lært at det var et tegn på sann kristendom å tale om seg selv som en arm synder. Derfor gjorde hun det. Uten selv å være seg det bevisst ville hun erstatte «den syndige jammers følelse» i det sønderknuste hjertet med å tale om den.

Vil en derfor ha rede på et menneskes syndserkjennelse, må en tale til ham ikke om synden, men om hans synder. Det er de enkelte budene det her kommer an på. Når en på en enkel måte legger ut innholdet i dem og ber den syke nevne eksempler på hvordan han har overtrådt dem, vil det nok vise seg om det er alvor i syndserkjennelsen.

Der dette mangler, vil den syke enten bare erkjenne slike synder som en tydelig kan merke at han ikke regner for egentlig synd, men bare for skrøpeligheter som nå en gang er uløselig forbundet med den svake menneskenaturen. Eller han vil ikke nevne en synd uten straks å legge til en unnskyldning som skal vise at skylden hans likevel ikke egentlig er så stor. Eller han vil skynde seg å nevne denne eller hin gode egenskap ved siden av synden, som liksom skal veie den opp. Det naturlige mennesket er jo alltid egenrettferdig.

Der en derimot får en stille, skamfull forklaring av et menneske om hans skjødesynder, der det ikke blir lagt til noe unnskyldende «men», og der det til bekjennelsen av syndene bare kommer en uttalelse om at synden er enda langt større enn en kan forklare, og at en måtte fortvile hvis ikke Gud i sin barmhjer-

tighet hadde lært sjelen å tro syndenes forlatelse for Kristi skyld – der har en grunn til å tro at hjertet har erfaring av synd og nåde.

Det gjelder så sant en ikke har bevisste hyklere foran seg. Men slike kan ingen diagnose rive masken av hvis de til gagns har lært å tale Kanaans språk.

Når vi her har lagt så mye vekt på at den syke erkjenner seg skyldig i bestemte synder, er det selvsagt ikke vår mening at presten med spørsmålene sine liksom skal pine ut av ham en bekjennelse av hans skjulte brøst – som om syndenes forlatelse på noen måte var betinget av at synderen bekjente alle sine synder, eller bare av at han kjente dem alle.

Vi vet meget godt at likesom det er mot Gud alene en synder, er også det botferdige hjertets bekjennelse for ham det eneste nødvendige, og at det er umulig for noen synder å telle sine overtredelser. Vi mener bare dette: Her, der det er tale om hvordan en skal danne seg et bilde av den sykes åndelige tilstand, har en bekjennelse av bare én ond handling eller tilbøyelighet mye mer verdi enn selv svært sterke uttalelser om den allmenne syndigheten.

Det første er nemlig langt mer ydmykende for hjertet enn det siste og lar seg ikke gjøre uten i hvert fall noe selverkjennelse, mens det siste kan læres av en hvilken som helst andaktsbok. Dessuten vil den kristne, samtidig som han har erfart at syndene hans er flere enn han kan regne opp, likevel alltid kjenne navnet på sine skjødesynder, så sant som krigeren i kampen vet hvem motstanderen hans er.

Det kan derfor nok hende at en på spørsmålet «Kan du nevne noen synd du har gjort deg skyldig i?» også av en omvendt kan få dette svaret: «Nei, jeg er meg ingen overtredelse bevisst.» Men da kommer det av at spørsmålet er blitt misforstått, som om meningen var å høre om det i vedkommendes liv fantes noen grov brøde.

Forklarer en seg nærmere, vil det vise seg at enhver som har erfaring av helliggjørelsens strid, ikke har vanskelig for å nevne synder som mang en gang har vært årsak til hans bedrøvelse, lidelse og kamp. På den andre siden vil den som ikke har noen slik erfaring, enten slett ikke kunne nevne noen bestemt synd, fordi syndene hans aldri har vært gjenstand for hans alvorlige bekymring, eller også gjøre det på en slik måte at en lett merker hvordan munnen bekjenner det som aldri har tynget hjertet.

Vi har allerede nevnt at de diagnostiske spørsmålene bare må gjelde det som enhver troende som sådan må ha erfaring av. Ellers kan en få et svært feilaktig inntrykk av den åndelige tilstanden.

Ville en for eksempel spørre: «Har du noen gang vært så fortvilet over synden din at du tenkte du aldri kunne få nåde?» eller: «Har du kjent troens fred og glede slik at all trengsel i verden svant inn til ingenting for deg?», kunne en sjel godt måtte svare nei på begge spørsmålene og likevel være en levende kristen med rike troserfaringer. Han behøvde bare å ha et mindre rikt følelsesliv, eller å være blitt ført slik av Herren at han aldri helt hadde mistet Jesus av syne.

Generelt gjelder det å gi opp all metodistisk fastsetting av trinnene i den åndelige utviklingen. At ingen kan bli frelst uten å tro på nåden i Kristus, og at ingen kommer til en slik tro uten gjennom en smertefull erkjennelse av synden

– det vet vi. Om dette kan vi derfor trygt spørre, og vi kan regne oss berettiget til å trekke slutninger om den åndelige tilstanden etter som svarene viser at hjertet har erfaring av synd og nåde.

Men så sant Gud har like mange veier til å føre sjelene til erkjennelse av sannheten som det er stjerner på himmelen, handler vi tåpelig om vi på noen måte vil bestemme andres tilstand etter hvor godt følelsene og de subjektive erfaringene deres stemmer med våre egne, eller med et skjema for det åndelige livets utviklingsgang som er satt opp på forhånd.

De diagnostiske spørsmålenes form må være så enkel som mulig. Det er jo alltid nødvendig å spørre slik at en blir forstått, hvis en ikke vil få et misforstått svar, men dobbelt så nødvendig overfor de syke. Her vil jo sykdommen ofte gjøre det tungt for dem bare å samle tankene så de kan svare på spørsmål de blir stilt – hvor mye mer da når spørsmålene blir lagt fram i en form som gjør det vanskelig for den syke å fatte hva presten mener.

Der nest må spørsmålenes form ikke være boklig, og det av to grunner. For det første fordi de syke her slett ikke må få inntrykk av at presten vil holde en kunnskapsprøve, men at han vil bli klar over hvordan hjertet virkelig har det. De er ofte nok av seg selv tilbøyelige til å se på kristendommen som en sak for hodet. Og dernest fordi den som spør ut av en bok, også må vente å få svarene ut av boken. Men vil han slutte det minste om den sykes tilstand av slike bokriktige svar, kan han ta grundig feil.

Dette kan det noen ganger være lett nok å prøve. En kan nemlig erfare at den samme som svarte på de enkleste spørsmålene som en blind som blir spurt om fargene, plutselig begynner å gi til og med dogmatisk nøyaktige svar når en spør ham i lærebokens form. Særlig overfor slike som ikke er altfor langt fra konfirmasjonsalderen, vil en kunne gjøre en slik erfaring.

Der det i selve sjelesorgen gjelder å undervise den uvitende, kan en på mange måter ha bruk for lærebokens uttrykk. Det er her også av stor betydning at den syke, som på grunn av tilstanden sin ofte har vanskelig for å huske det som blir sagt, kan bokens ord utenat, om de hittil har vært aldri så døde og uforståelige for ham. Han har da noe han kan feste tankene ved, og presten har da formen gitt, som han kan arbeide for å fylle med levende innhold.

Men der det ennå ikke gjelder å drive sjelesorg, men bare å forberede den ved å skaffe seg innsikt i hvilken behandling den syke trenger, må læreboken holdes borte – så sant en ikke vil friste sjelen til å narre både seg selv og presten.

Endelig må spørsmålene være så få som mulig. Det beste var jo om de alltid kunne unngås, for i de aller fleste tilfeller vil de mer eller mindre plage den syke. Under enhver omstendighet må presten unngå å trette ham ved bare å spørre og atter spørre.

Samtalen må aldri få preg av en ren eksaminasjon; til det er et sykeleie minst av alt stedet. Kjærlig tiltale og formaning, fortelling og eksempler må avbryte spørsmålene. Bare må presten i sitt eget indre beholde tråden og ikke slippe den før han har nådd så langt at han har fått et så klart bilde av sjelens tilstand som han etter omstendighetene kan vente å få.

Men selv om han greier å danne seg et fullkomment klart bilde av tilstanden, må han ikke glemme at han med det ennå slett ikke har drevet sjelesorg. Han har nok fått vite noe av den syke, men den syke har ikke fått noe av ham. I hvert fall har han bare gjort det lettere for den syke å bedømme seg selv.

Når diagnosen foreløpig har ført til et resultat – for avsluttet blir den aldri med én gang –, begynner først sjelesorgen, slik legen først kan begynne den medisinske behandlingen når han har undersøkt sykdommen. (*Det synes oss temmelig overflødig å gjøre oppmerksom på at en samtale med den syke om hans sjels tilstand aldri må tvinges fram, og aller minst der den legemlige tilstanden gjør all tale besværlig for den syke. Vi kan vanskelig tenke oss at noen forstandig sjelesørger vil plage en døende med spørsmål, selv om han ser ham for første gang når dødskampen begynner. Heller ikke tror vi at den som har en smule fintfølende takt, vil finne på å kreve mange svar av den som har slik åndenød at det er anstrengende å få fram selv enkelte ord. Som sagt synes det oss temmelig overflødig å fortelle at der ingen diagnose lar seg stille, får en la det være. Men vi er blitt forstått som om vi krevde at all sjelesorg måtte begynne i samtalens form med en undersøkelse av den sykes åndelige tilstand. Derfor er det best uttrykkelig å ta forbehold mot at vi skulle være blinde for at dette ikke alltid kan skje.*)

Det er ikke mulig å avgrense nøyaktig de forskjellige åndelige tilstandene en får innblikk i ved sykeleiene, fordi det ene menneskets åndelige liv aldri har utviklet seg helt likt med det andres.

Likevel mener vi ikke å ta mye feil når vi sier at de syke hører inn under én av følgende fire hovedgrupper. **For det første** slike som ikke engang sykdommen har kunnet vekke av den åndelige sløvheten og døden. **For det andre** slike som er blitt vakt under og ved sykdommen. **For det tredje** slike som nok er kommet til troen før sykdommen, men som ennå har liten erfaring. **For det fjerde** prøvde og erfarne kristne. (*En femte gruppe utgjøres av slike som ennå på sykeleiet, ja med døden for øye, bevisst forkaster og fornekter sannhetsinnholdet i åpenbaringen. Allerede nå hører det ikke til sjeldenhetene å treffe slike, og etter som den antikristelige ånd vinner rom i tiden, vil sjelesørgeren stadig oftere få med slike ulykkelige å gjøre. Når vi likevel her unnlater å framstille sjelesørgerens gjerning hos bevisst vantro syke, er grunnen at en slik framstilling bare ville kunne skje på grunnlag av en utvikling av hele den apologetiske sjelesorgens art og vesen. Men en slik utvikling ville gå langt ut over rammene for denne avhandlingen.*)

Vi vil nå gå over til å vise hvordan hver av disse gruppene skal behandles med det ene og samme Guds ord, og likevel på forskjellig måte. Vi håper at det under denne framstillingen vil bli enda mer innlysende hvorfor vi må legge så mye vekt på at en gjør seg flid med å stille diagnosen, selv om vi slett ikke er blinde for vanskelighetene ved den.

# Kapittel 3. Uomvendte syke

*Tilstanden deres i alminnelighet. Verdenssinnet. Egenrettferdigheten. Uvitenheten. Prestens undervisning ved sykeleiene. Hans arbeid for å føre den syke til erkjennelse av synden.*

Den som ikke er vant til å drive sjelesorg ved syke- og dødsleiene, vil ha vanskelig for å forestille seg hvor ofte og hvor sterkt åndelig sløvhet og likegyldighet for det som hører Guds rike til, behersker sjelene helt til det siste. Der kan de ligge på sitt siste leie, fullt klar over at de er rammet til døden, og uten noen bevisst tvil om at den evige avgjørelsen kommer etter døden.

Likevel har de ikke en eneste alvorlig tanke til overs for det store spørsmålet om de etter Guds ords dom blir salige eller fordømt, nå når saken deres skal avgjøres om noen dager eller uker. Ja, de har så liten interesse for dette spørsmålet at sjelesørgeren har vanskelig for å få dem til å feste tanken ved det, selv bare i de korte øyeblikkene han taler med dem.

Hvor ofte har vi ikke hos fattige syke kunnet merke at de var helt opptatt av en ganske annen tanke mens vi talte med dem om sjelens tilstand: om vi før vi gikk, ville ta fram pungen og gi dem noen skilling – som de kanskje ikke engang ville få tid til å bruke før døden tok dem bort.

Og hvor ofte har vi ikke hos bedrestilte erfart at de talte med den største åpenhet og interesse når vi snakket med dem om sykdommen og smertene deres, som om vi hadde vært legen som kunne hjelpe dem. Men straks vi gikk over til å tale med dem om sjelens tilstand, der vi med Guds hjelp virkelig kunne hjelpe dem, viste de tydelig at de ikke lenger var med. Bare av høflighet fant de seg i å la presten tale til dem uten å avbryte ham.

Denne likegyldigheten kommer som regel ikke av at de syke er så helt sikre på å bli salige at saken ikke lenger synes dem verdt å tenke over. Som oftest har de slett ingen bestemt mening om den saken, ingen bestemt grunn – verken falsk eller sann – som de bygger salighetshåpet sitt på.

Det er heller som om det var en sak som ikke vedkom dem, noe som tiden fikk vise utfallet av – et lotteri der en ikke kan vite før trekningen om en vinner eller taper. Men det er i hvert fall sikkert at de i ethvert virkelig lotteri ville beregne sjansene for vinning eller tap med en helt annen spenning enn her, der det gjelder deres evige skjebne.

Et slags håp har de jo nok. Men dette håpet er slik at de uten den minste møye måtte kunne se hvor løst og usikkert det er, hvis de bare ville gjøre seg

den umaken å undersøke grunnlaget for det nærmere. De innrømmer ofte at de ikke er så særlig skikket til å gå rett inn i det salige fellesskapet med Gud og hans hellige, og at de ikke vet om de har troen eller ikke.

Men de må da vel bli salige, for det ville være altfor forferdelig å tenke at en skulle bli fordømt. «Vi får håpe at Gud nok er nådig. Han får gjøre med meg som han vil.» Eller det heter: «Jeg blir vel salig, jeg som andre.» – «Ja, men du vet jo at ikke alle blir salige, bare de som av hjertet omvender seg og tror på Kristus. Har du en slik tro?» – «Det får Gud vite, jeg skjønner det ikke.»

Slike ord kan bli sagt uten den minste bekymring og uten noe begjær etter å komme til sannhetens erkjennelse. Det er tydelig nok at for en slik sjel står evigheten som en dunkel gåte som det ikke kan nytte å arbeide med å løse.

Det kunne synes underlig at mennesker som jo ikke tenker på å forkaste sannheten i Guds ord, kan være så likegyldige med døden for øye når det gjelder å bli klar over hva Guds ord dømmer om dem. Men i virkeligheten er dette ikke annet enn det vi kan vente. Den døde troen er aldri annet enn ubevisst vantro. Den som aldri har erfart hvordan Guds ord virker på hjertet hans, kan umulig tro at ordet er sant.

Det naturlige menneskes hjerte feller en langt gunstigere dom over ham enn Guds ord gjør. Det naturlige menneskes forstand gjør alltid opprør mot ordets sannhet, selv om den aldri så mye er oppdratt til å la innvendingene tie. Og det naturlige menneskes sinn er alltid bundet i denne verdens lyst og smerte – like mye når øyet brister og hjertet stanser, som da han var frisk.

Når et menneske ligger på sitt siste leie, er han jo for så vidt ikke nærmere døden og dommen enn før, for hele livet igjennom har han visst at hver dag kunne være hans siste. Hele livet har han vært så opptatt av og interessert i de tingene som er i dag og kan være forbi i morgen, at han ikke har fått tid eller interesse til overs for de evige tingene.

Hittil har han hatt en mer eller mindre tydelig forestilling om at ikke alt sto til med ham slik det etter Guds ord skulle, men det har likevel ikke klart å forstyrre ham i noen vesentlig grad, fordi hans eget hjerte sa ham at han var altfor god til å gå fortapt. Hittil har Guds ord stått for ham som en dunkel, ubegripelig lære som han ikke har hatt noen virkelig hjelp og trøst av. Og slik er det fremdeles.

Det er hjertets vantro – den som frambringer *verdenssinnet*, *egenrettferdigheten* og *uvitenheten* – som lar et menneske ligge på sitt siste leie likegyldig for sin salighets sak, enda han vet at den skal avgjøres om få dager.

Det kunne kanskje synes som om sykdommen, særlig der den er forbundet med livsfare, måtte være skikket til å bryte verdenssinnet og vekke sjelen til alvor. Verden forlater jo den syke. Det den har å gi ham heretter, er bare smerte og lidelse, og han får snart kjenne at den ikke har noen trøst å gi. Så måtte han vel også bli trett av verden og begynne å lengte etter en evig trøst.

Mang et menneske har nok også tenkt at han skulle omvende seg når han skjønte at det begynte å gå mot slutten med ham. Da kunne han få tid til å tenke på sjelen sin, når han ikke lenger var opptatt av livets gjerning. Da visste han at mye av det som nå fengslet hans hu og sinn, måtte miste sin betydning for ham.

Da måtte vissheten om at døden var nær, gi ham det alvoret han nå mener at han ikke kan oppdrive.

Hvor farlig og falsk en slik tankegang enn er, kan det likevel ikke nektes at den har et sannhetsmoment i seg: Dødssykdommen er Guds siste nådekall, der han på en særegen måte viser den syke verdens tomhet og forfengelighet. Men Gud har også tidligere vist ham det samme på mange måter, for eksempel ved å la ham føle hvordan ethvert mål bare skuffet hans håp om lykke når han hadde nådd det, eller ved plutselig å rive ned den lykkebygningen han mente å ha reist for alltid.

Likevel har han ikke latt seg bevege til å få et annet sinn. Slik ligger det heller ikke i dødssykdommen noen som helst nødvendighet for at den syke må vende sinnet bort fra verden. Tvert imot kan den binde ham med helt nye bånd. For smerten binder like sterkt som nytelsen og arbeidet. Og den gir sjelen en like god grunn til å skyve fra seg omvendelsens gjerning – som den jo alltid bare har utsatt fordi smerten ved å erkjenne synden og seg selv var uutholdelig for den.

Det naturlige mennesket har alltid en hjertelig medlidenhet med seg selv. «Gud kan ikke kreve noe mer av en som er så syk. Han har mer enn nok med å stri med smerten. Den som er frisk, kan ha ro i sinnet til å tenke alvorlig. Den syke blir distrahert av sykdommen og har ikke kraft til å samle sinnet til selvprøvelse.»

Han glemmer helt hva han mente mens han var frisk: at nettopp sykdomstiden skulle være så beleilig for omvendelse, fordi han da ble tatt bort fra all gjerning i verden som drar tankene bort. Han ser ikke at den virkelige hindringen for ham er den samme nå som da: den verden han ikke kan slippe. Før var det arbeidet, utkommet, planene og forhåpningene som fylte sinnet hans. Nå er det legen, medisinen, pleien og legemets lidelser – men alltid ting som hører det timelige til.

Varer nå sykdommen lenge, så håpet om helbredelse må oppgis, kommer det i tillegg en utålmodig, opprørsk lengsel etter at døden skal komme og gjøre slutt på lidelsene. Denne lengselen har visselig ikke det minste til felles med de kristnes himmellengsel. Likevel tar hjertet, som alltid er tilbøyelig til selvbedrag, den lett som et vitnesbyrd om at en nå er beredt til å dø, siden en ikke lenger skremmes av døden som før.

I virkeligheten vitner den bare om hjertets lettsindighet, som ikke frykter at de evige smertene skal begynne i morgen, bare de timelige smertene stanser i dag, og om en opprørsk ånd som på ingen måte er villig til å bære Guds tukt. Men den syke ser den som et bevis på at han nå er løst fra den verden som hittil har bundet ham, enda den i virkeligheten bare er et svært sterkt uttrykk for verdenssinnets fortvilelse.

Dernest kan verden binde den syke i form av *omsorg for dem han skal etterlate seg*. Det naturlige mennesket kan ikke ha noen tillit til Gud, som så ofte fører det stikk imot det dets ubøyde egenvilje begjærer. Derfor er det alltid sin egen gud og sitt eget forsyn, også der det kanskje selv mener at det stoler på Gud.

Det er nettopp dette som gjør det så lett for denne verdens fyrste å binde så mange sjeler i omsorgen og bekymringene for dette livet. De har ingen annen

å stole på enn seg selv, sitt eget arbeid, sine egne krefter og evner og sin egen formue. Derfor kan de ikke være fornøyd med å være hjulpet i dag, men må også sørge for morgendagen, ja, for de mange årene – ikke bare for seg selv, men også for barna sine.

Og med denne bekymringen kan de aldri bli ferdige. Selv om de lykkes i å komme så langt at de med den rike bonden i evangeliet kan si: «Sjel! du har mye godt liggende for mange år. Slå deg til ro og vær glad!» (Luk 12,19), vil følelsen av framtidens uvisshet og alle tings foranderlighet snart tvinge dem til å begynne på nytt med de endeløse bekymringene for å sikre seg mot framtidens farer.

Mennesket er maktesløst til å være sitt eget forsyn. Derfor må det fortæres av bekymringer når det ikke evner villig å overgi seg i Guds allmektige hånd, i tro på at dagen er best slik han sender den.

Men mens mennesket er friskt, vil det likevel ofte ikke riktig bli seg bevisst sin vantro bekymring. Det kan arbeide, og arbeidet lykkes. Kreftene strekker til, formuen vokser, og for den nærmeste framtiden er det sørget. Så kan et slikt menneske nok mene at han har erfart at ordet «Hjelp deg selv, så hjelper Gud deg» er sant.

I virkeligheten stoler han slett ikke på noe annet enn at hans egne krefter skal strekke til heretter som hittil. Den Guds hjelp han nevner etterpå, er bare en talemåte av samme slag som når et menneske som forgjeves har prøvd alle utveier, bryter ut i fortvilelse: «Nå har jeg bare Gud igjen å stole på!» Men så lenge alt går godt, kan han likevel innbille seg at han har en Gud å stole på.

Men nå kommer sykdommen som dødens bud. Nå nærmer den natten seg for ham da ingen kan arbeide (Joh 9,4). Hvordan skal det nå gå med alle de kjære som var henvist til hans omsorg? Hvordan skulle han ha et hjerte i brystet og ikke plages av bekymring for framtiden deres? Den fattige mannen som bare har hatt dagslønnen sin å leve av for seg og sine, ser kanskje allerede på sykeleiet hvordan nøden bleker barnas kinn og tærer på hustruens livskraft. Den rike har nok mer enn tilstrekkelig å etterlate sine.

Men så har han så mange ting å ordne for dem i den korte tiden han ennå har igjen, og så mange tiltak å sette i verk for å avverge mulige ulykker når de må savne hans kyndige ledelse, at han umulig kan unngå å være opptatt av bekymringer til det siste. Moren som skal gå fra en stor barneflokk, som ingen i verden har slikt hjertelag for som hun, må vel være opptatt av frykten for at barna skal bli vanskjøttet når hun er borte.

Alle disse skulle visselig kaste sin sorg på Gud. Men så lenge de ikke ved troen har fått villighet til å bøye sin vilje inn under Guds vilje, kan en like gjerne la være å si til dem at de skal gjøre det – for de kan slett ikke gjøre det. Det er nemlig slett ikke sagt at Gud sørger for dem de etterlater, på den eneste måten de vil ha dem forsørget, og det vet de svært godt.

Det er jo ofte sett at en fattig manns barn er blitt utsatt for den bitreste nød, at den rikes etterlatte innen kort tid har mistet alt, og at de morløse har måttet savne kjærlig pleie. Derfor er det ikke bare unyttig å si til slike syke at de ikke skal sørge. Det synes dem til og med en hard og hjerteløs tale.

De mener at de er i sin fulle rett når de lar verdenssorgen i denne formen binde sjelen deres. Ja, det ville forekomme dem som mangel på kjærlighet om det var annerledes. Det som i sin dypeste grunn er en frukt av det egenrådige hjertets vantro, ser for dem ut som en nødvendig og berettiget form av kjærligheten til dem Gud har gitt dem. Også her gjelder det at menneskenes synd så ofte gjør Guds gode hensikt til intet.

Gud sender sykdommen for at de skal lære å forstå hvor umulig det er for dem å være forsyn for sine egne, og lære å la ham ha omsorg for dem. Men nettopp i sykdommen finner de en forsterket grunn til å overgi seg til de bekymringene som hittil alltid har hindret dem i å gjøre alvor av å bekymre seg for det eneste de har rett og plikt til å bekymre seg for: tilstanden til sin arme sjel.

På lignende måte som med bekymringene for de etterlatte er det med alle de andre tingene som hittil har bundet sjelen i verden. Den syke blir nok forlatt av verden, men derfor behøver ikke han å ville forlate den.

Som lengsel, savn og begjær fyller den kanskje allerede her hjertet hans med den pinen som helt vil fortære ham når ikke en dråpe mer av dens lyst kan bli ham til del. I så fall vil det igjen vise seg at sykdommen er langt fra å tilintetgjøre verdenssinnet. Den gir det tvert imot økt styrke, for ingenting binder sjelen så mye som det den strekker seg etter i håpløs, fortvilet lengsel.

Likevel måtte bevisstheten om å ligge på et farlig sykeleie med døden og dommen for øye vel ha makt til å knekke verdenssinnet, hvis det ikke ble støttet av det naturlige menneskes dypt inngrodde *egenrettferdighet*. Så lenge samvittigheten ikke er vakt, kan sjelen godt overgi seg til verden. Den har nemlig ingen egentlig bevisst frykt for dommen. Og i den grad frykten begynner å røre seg, prøver sjelen straks å dempe den, og til det har den ikke noe bedre middel enn å la verden fylle sinnet.

Dette gjelder så mye mer som egenrettferdigheten i våre dager bare sjelden opptrer som energisk anstrengelse og arbeid for å oppfylle loven, slik at den behersker hele viljelivet. En slik egenrettferdighet ville på sin måte for lengst ha lært å forakte verden. Med døden for øye ville den enten komme til innsikt i sin egen intethet eller forherde sjelen helt i selvgod trass mot samvittighetens brodd.

Nei, egenrettferdigheten i våre dager er som oftest langt mer negativ enn positiv av art. Sjelene stoler ikke så mye på det de har gjort, som på det de ikke har gjort. Det hele innskrenker seg gjerne til at en ikke er seg noe særlig ondt bevisst. En kunne fristes til å si at de fleste egenrettferdige trøster seg med at de skal dømmes etter straffeloven i stedet for etter Guds lov. De tror ikke på Gud, og derfor tror de heller ikke at hans lov gjelder.

I stedet lager de seg en lov selv, i samsvar med det de synes det er rimelig å kreve av svake mennesker. Og fordi de stadig avpasser loven etter det de mener å ha prestert, blir det for deres moralske bevissthet ingen vesentlig forskjell mellom den brøden menneskenes lov straffer, og den synden som må vente sin dom av Gud.

Derfor er det så vanskelig å få tak i disse slappe, sløve samvittighetene. De innrømmer villig at de ikke har oppfylt kravene i Guds lov. Men denne innrøm-

melsen betyr ingenting, fordi de er så dypt overbevist om at det aldri for alvor kan bli spørsmål om å bli dømt etter disse kravene.

Til dette kommer at mange ikke engang har noe tydelig begrep om hva disse kravene består i. Det er jo helt sikkert at kristendommen bare blir en død kunnskap hos den som ikke har troen. Men det er ikke nok med det. Hos den som lar livet gå uten å komme i levende fellesskap med Gud, fordamper ofte nok selve kunnskapen.

Til slutt har han bare noen dunkle minner igjen fra barnelærdommen, og deres virkelige innhold og betydning er gått tapt under det som for ham har vært livets alvor: kampen i verdenslivet. Dette gjelder ikke bare troens mysterier, som det uomvendte mennesket aldri riktig kan forstå, men mange ganger til og med Guds lov og betydningen av de historiske kjensgjerningene i Herrens liv.

I skoletiden lærer vi mye som vi siden bare har en dunkel forestilling om, fordi livet vårt ikke fører med seg at vi får bruk for det. Slik går det disse med den kristelige kunnskapen. Den kirkegangen de en gang iblant har, og de andre anledningene der de får høre Guds ord, gjør ingen vesentlig forandring i dette. Et og annet kan nok et øyeblikk friskes opp i hukommelsen, men snart går det igjen under i verdenslivets strøm.

Bare slik kan den dype *uvitenheten* forklares som ofte finnes hos syke – og det ikke bare hos dem som hører til den minst opplyste delen av folket. Hva som er det store budet i loven, blir jo forkynt flere ganger hvert år fra prekestolene våre. Likevel er det ikke sjelden å treffe slike som ikke kan nevne dette budet. Og enda flere er de som ikke forbinder noen som helst tanke med hva det er å elske Gud. For dem er dette egentlig det samme som ikke å være seg bevisst at de har uvilje mot ham.

At en slik uvitenhet gir egenrettferdigheten den beste støtte, sier seg selv. Ja, den kan til og med bli et rent middel for synderen til å rettferdiggjøre seg selv. Hvis han nemlig skulle vise seg å være en dårlig kristen, kommer det ikke av at han ikke har villet være en sann kristen, men av at han har så lite lærdom at han ikke har kunnet bli det. Og likevel er kanskje tusener som hadde langt mindre anledning til å lære sannheten å kjenne, kommet til en levende kristendom, fordi det var blitt en trang i hjertet deres å finne frelsens vei.

Her viser det seg for øvrig hvordan hjertet alltid er tilbøyelig til å skyve ansvaret fra seg. Både der vantroen opptrer i sin mest bevisste og åpenbare form, og der den ubevisst behersker hjertelivet hos et uopplyst menneske, kan vi treffe akkurat den samme talen: Vi vil nok tro, men vi kan ikke.

«Sannelig,» sier ofte en sjel som er behersket av en av tidens vantro tankeretninger, «jeg ville gjerne tro. Jeg priser dem lykkelige som kan det. Men hvordan skulle det være mulig for meg, med min opplysning og min utviklede tenkeevne, å holde fast ved den enfoldige barnetroen? Jeg har lært altfor mye til å kunne ta forstanden til fange under troens lydighet, hvor gjerne jeg enn kunne ønske det.» Helt på samme måte hører vi den uopplyste forsikre at han nok gjerne ville tro. Men dessverre har han så lite lærdom at han ikke kan forstå Guds ord, selv med den beste vilje.

Og likevel behøvde både den lærde og den ulærde bare å bli arme syndere – og det beror jo bare på om de er villige til å lære seg selv å kjenne. Da ville det vise seg at verken den store lærdommen eller den store mangelen på lærdom ville hindre noen av dem i både å forstå og tro Kristi evangelium. Det er helt sikkert at uvitenheten kan være en mektig støtte for egenrettferdigheten.

Men det er like sikkert at der egenrettferdigheten først blir knekket, og sjelen derfor kommer til å trenge nådens ord, der vil sjelen alltid skaffe seg den nødvendige kunnskapen om ordets innhold. Den kunnskapen savner ofte den høyt dannede, uten å være seg det bevisst, like mye som den udannede, som lett lar seg overbevise om sin uvitenhet.

Det verdenssinnet, den egenrettferdigheten og den uvitenheten vi her har omtalt, vil alltid finnes hos den som ligger på sykeleiet sitt uten å bekymre seg for sjelen, enda han er uomvendt. Dels vil en se alle disse formene for vantro tre fram, dels vil den ene eller den andre springe særlig i øynene. Men sjelesørgerens arbeid vil her i alle tilfeller måtte gå ut på å knekke *verdenssinnet*, vekke syndserkjennelsen og gi levende kunnskap. Bare gjennom dette kan trangen oppstå i hjertet til å ta imot evangeliets levendegjørende ord i tro.

Sykeværelset er av alle steder det minst egnede til en systematisk lærefremstilling. I mange tilfeller sløver selve sykdommen åndsevnene så mye at den syke, selv om han har vilje til det, bare med besvær eller kanskje slett ikke klarer å følge en lengre tankegang – selv om det som blir sagt, i og for seg slett ikke går over hans fatteevne.

I hvert fall vil han snart bli trett og utålmodig hvis han skal anstrenge seg for å tilegne seg en kunnskap som han mener han hittil godt har klart seg uten, og som han ennå ikke har begynt å kjenne noen trang til. Og likevel gjelder det ved sykeleiene ikke mindre enn overalt ellers: uten kunnskap ingen tro.

Hva skal da presten gjøre når han sitter hos en syk som både er fullstendig uvitende om frelsens vei og helt likegyldig for denne uvitenheten sin? Han vil snart merke at når han begynner å legge fram Guds ord om synd og nåde, blir han like lite forstått som om han talte et fremmed språk.

Loven skremmer ikke, og evangeliet trøster ikke, fordi den syke ikke forstår meningen med noen av delene. Den syke hører etter og hører likevel ikke, fordi Guds tanker er helt nye for ham, så alt liksom går rundt for ham. Når presten har sluttet å tale, vil den syke på ingen måte være i stand til å si hva ordene hans gikk ut på.

En gang hadde vi på den aller enkleste måten lagt fram evangeliets innhold for en syk. Vi hadde særlig lagt vekt på at Gud måtte se at det var et hjertelig begjær i sjelen etter å få del i nåden i Kristus. Vi spurte så om han nå også hadde forstått hva han alene kunne grunne sitt salighetshåp på. Da svarte den syke: «Jeg må vel bli salig nå, når presten har sittet her så lenge og talt så mye godt for meg.»

Men hva dette «mye gode» var, viste det seg at han ikke hadde den fjerneste forestilling om lenger. Og likevel hadde denne mannen selv sendt bud etter presten – men i den tanken at det å la ham kalle og tale med ham i seg selv var

en fortjenstfull gjerning, et *opus operatum* (en gjerning som virker i kraft av at den blir utført), som måtte gjøre ham beredt til å dø.

Under slike omstendigheter må sjelesørgeren først prøve å finne et punkt der den syke ennå har noen kunnskap, om enn aldri så død, for så å knytte forkynnelsen sin til den. Det får ikke hjelpe om det faller bakvendt eller naturlig å begynne nettopp her. Hovedsaken er at en får noe å gå ut fra som den syke kjenner, og som han derfor også uten anstrengelse kan knytte tanken sin til.

Her kan utenatlærte minner fra barnelærdommen – bønner, salmevers og lignende – få stor betydning for sjelesorgen. Og det så mye mer som form og innhold faller så helt sammen hos mennesker som i det hele er lite vant til åndelig arbeid, at de bare med vanskelighet kan beholde innholdet uten i en bestemt, fast form.

Noen ganger kan det likevel være vanskelig nok å finne så mye som en eneste rest av kristelig kunnskap der forkynnelsen kan få fotfeste. Dette gjelder særlig gamle folk som hele livet igjennom trofast har tjent verden uten å bekymre seg om Guds rike og hans rettferdighet. Vi husker således en gammel kone som ikke kjente budene og ikke trosartiklene, og som ikke engang kunne si fram Fadervår.

Halvt motløs sier presten da til henne: «Kan du da slett ikke et eneste gudelig ord, ikke en bønn, ikke et salmevers?» – «Jo,» svarer hun, «jeg kan huske et ord som min mor banket inn i meg, så jeg aldri glemmer det. For når jeg kunne det, sa hun, ville jeg bli salig.» Og så begynte den gamle å si fram «De enfoldiges skriftemål» i katekismen: «Verdige, kjære herre! Jeg ber dere at dere vil høre mitt skriftemål» og så videre.

Ordene hadde slett ingen mening for henne. Likevel har vi grunn til å håpe at morens ord gikk i oppfyllelse, enda i en helt annen forstand enn hun mente dem. Denne skriftemålsbekjennelsen ble nemlig virkelig det utgangspunktet som presten kunne knytte sin utlegning av den saliggjørende kunnskapen til. Og den ble det holdepunktet som den gamle vendte tilbake til, inntil den våknende trangen og den begynnende erfaringen i hjertet lærte henne å forstå og huske læren i Guds ord.

Er en nå kommet så langt at en er sikker på å bli forstått av den syke, gjelder det dernest å holde fast for øye hvilken hensikt en her har med å gi kunnskap. Hensikten er jo bare å få den syke til å bli seg bevisst sitt personlige forhold til Gud, og å lære ham hvordan dette forholdet kan bli forandret ved at han omvender seg og tror. Derfor må kunnskapen gis slik at den syke helt igjennom får et umiddelbart inntrykk av at det her gjelder hans personlige forhold, en sak som i høyeste grad angår ham.

«Du er mannen som Guds lov anklager og dømmer slik du nå får høre. For deg er alle Guds store frelsesgjerninger skjedd, de som du ikke engang har aktet det verdt å ta vare på i hukommelsen. Det er deg Gud nå lærer gjennom sin tjeners munn hvordan du skal komme for å ta imot den frelsens skatt som har ligget ferdig for deg hele livet.» Dette må klinge gjennom hele lærefremstillingen. Ingenting ville her være sørgeligere enn om den syke fikk det inntrykket at det for ham bare gjaldt å tilegne seg en objektiv kunnskap i hukommelsen.

Både derfor og på grunn av sykdomstilstanden må en holde seg til det aller mest nødvendige og praktiske. En må særlig også framheve de punktene som en ut fra sitt kjennskap til den syke må anta at han særlig trenger å bli opplyst om.

Der den åndelige døden opptrer i form av bevisst egenrettferdighet, vil det således være nødvendig særlig å framheve hvordan evangeliet om Kristus utelukker all vår rettferdighet, og hvordan det å stole på den er å forkaste evangeliet. Den som derimot trøster seg til Kristus midt i syndene sine, trenger særlig å lære hvorfor og hvordan dette slett ikke kan forenes med det som er den frelsende troens vesen.

Endelig gjelder det å tale med en slik inderlighet og hjertevarme at den syke forstår at presten anser det som av største viktighet for ham at han tilegner seg ordet. Mer enn én omvendelse har begynt med at den syke, når han etter at presten har gått, har tenkt på samtalen deres, har fått en følelse av at det visst måtte stå verre til med sjelen hans enn han mente, siden presten åpenbart var så bekymret for ham og talte så inntrengende med ham.

Hva det egentlig er i veien med ham, forstår han kanskje ikke selv ennå. Men det gjør ham likevel urolig at den mannen han bøyer seg for på grunn av hans autoritet og kunnskap, er engstelig for ham. Og denne uroen kan da bli anledning til at han igjen ber om å få tale med presten, og at han nå med et helt annet alvor enn første gang anstrenger seg for å lære Guds ord og dets dom over ham å kjenne.

Den slags uvitenhet vi hittil først og fremst har hatt for øye, finnes som regel bare i de minst opplyste lagene av folket. Men også på høyere dannelsestrinn kan en finne stor uvitenhet om kristendommens grunnlærdommer, og av akkurat samme grunn som hos de udannede: Sjelene har i sin åndelige dødstilstand aldri gjort bruk av den kristelige sannheten hele livet igjennom, og derfor har de til slutt til og med glemt hva den består i.

Men hos slike har sjelesørgeren ofte en ny vanskelighet å kjempe mot. De vil nemlig ikke være seg bevisst at de ikke vet hva kristendom er, og derfor blir de lett fornærmet når en vil undervise dem. De som vet så mange ting, og som kanskje har mange flere kunnskaper enn presten – skulle de trenge å bli behandlet som om de var i konfirmasjonsalderen og leste katekismen? De vil kanskje nok tale med presten.

Men selv om han snart merker at de forstår ham i vest når han taler i øst, har han ofte svært vanskelig for å få gjort dem dette forståelig. De avbryter ham uavlatelig så snart han vil til å undervise dem: «Ja, det skjønner jeg naturligvis!» – «De kan da begripe at jeg vet dette!» – «De må da ikke tro at De har et uvitende barn foran Dem» og så videre.

Og likevel kan det hende at den som taler slik, verken skjønner eller vet hva det er tale om. Selv når det gjelder den rene kunnskapen, helt bortsett fra troslivet, er han mer uvitende enn mang et kristent barn. Vi har således truffet noen som mente at rettferdiggjørelsen av tro er det samme som å bli rettferdiggjort ved å ha handlet etter sin beste overbevisning, at nåden besto i at Gud tok viljen for gjerningen, og at troen var det samme som et fromt sinn.

Og likevel var de slett ikke seg bevisst at de var rasjonalister. De mente at de både kjente og trodde den kirkelige kristendommen, fordi de – en kunne fristes til å si: tilfeldigvis – ikke hadde glemt læren om Kristi person og gjerning.

Overfor denne slags uvitenhet vil det for sjelesørgeren komme an på at han går fram uten å la seg kue av menneskefrykt, men også uten å glemme den hensynsfullheten som nettopp omsorgen for sjelen her krever. Det er visselig ikke behagelig å utsette seg for å bli sett på som en arrogant og innbilsk mann som tror han vet alt bedre enn andre.

Men det får ikke hjelpe. Der uvitenheten er åpenbar, må den vike, hvis sjelen skal bli i stand til å ta imot ordet til frelse. Derfor kan en ikke unngå å si bestemt – om enn så beskjedent og hensynsfullt som mulig – at den syke tar feil når han mener at han kjenner den kristelige læren, og at han derfor må tillate presten å gjøre meningen i Guds ord klar for ham.

Men på den andre siden gjelder det å huske at presten nettopp hos de dannede må gjøre seg den ytterste flid for ikke å vekke forbitrelse mot sin person. Dette vil nemlig så ofte rett og slett stenge ham ute fra den syke. Og blir han stengt ute, vil mange ganger samtidig det Guds ord bli stengt ute som kanskje ingen i den sykes krets tør eller vil bringe til leiet hans.

Det er ikke alltid sikkert at den syke lar seg merke med at han føler seg krenket. Presten kan forlate ham uten å ane at han har støtt ham. Likevel kan han siden få høre at den syke sterkt har gitt uttrykk for misnøye med måten han talte på, ja, at han har ergret seg slik over ham at til og med sykdommen hans er blitt forverret av det.

Men å tale ordet til den som ligger med ergrelse og forbitrelse mot forkynneren i hjertet, vil som oftest være spilt arbeid. Derfor må en så langt det er mulig, sikre seg mot at det skal skje. Har en den fjerneste grunn til å frykte at den syke føler seg krenket, er det best å spørre ham rett ut om det, i all saktmodighet. En opptreden som forener åpen likefremhet med kjærlig hensynsfullhet, kommer her lengst.

Hos denne slags syke må en dessuten være forberedt på å møte motsigelse mens en prøver å gi dem den rette kunnskapen, selv om en ennå slett ikke har begynt å rette noe direkte angrep mot deres egen hjertetilstand. Ja, en må ikke bare være forberedt på det, men til og med ønske det.

Motsigelsen er nemlig et tegn på at den syke følger med. Og det er ikke å vente at en mann som er vant til selvstendig tankearbeid, straks skal kunne gå inn på det som er nytt og fremmed for ham. Et bare ja til alt Guds ord vil her heller være et tegn på interesseløs likegyldighet enn på en hjertelig overbevisning. Motsigelsen har også den fordelen at den ofte nettopp åpenbarer hjertets skjulte tanker aller klarest.

Men da kommer det riktignok an på at presten forstår å hindre at samtalen får karakter av en ivrig, hissig disputt. Hjertets stille bønn, bevisstheten om å være sendebud i Kristi sted (2 Kor 5,20) og den virkelig medlidende kjærligheten til sjelen vil bevare ham mot dette. De vil sette sjelesørgeren i stand til å bringe innvendingene til taushet med uforstyrret saktmodighet og med en overlegenhet som den syke føler desto sterkere jo mindre en prøver å la den komme fram.

Bare må en aldri la seg forlede til å gå inn på unyttige spørsmål eller rent logiske spissfindigheter. Slike sjeler er bare altfor tilbøyelige til å komme med dem, drevet av en – vi kunne nesten si instinktiv – frykt for at ordet skal ramme hjertet deres.

Dette vil en unngå hvis en bare holder fast ved at all den kunnskapen en vil gi, skal tjene til å vekke den slumrende samvittigheten. Alt som drar den sykes oppmerksomhet bort fra hvordan hans egen samvittighet forholder seg til det Guds ord forkynner som sannhet, øker bare hans adspredthet. Her kommer nemlig alt an på å få samlet hele hans sjel til å se seg selv i lyset fra Guds ord.

Den første betingelsen for at Guds ord skal vinne makt over et menneskes hjerte, er riktignok at mennesket kommer til erkjennelse av ordets virkelige mening og innhold. Men dermed er det slett ikke gitt at ordet nå også vinner makt over sjelen. Det vil først skje der sjelen virkelig gjør alvor av å bruke den erkjente sannheten på seg selv. Og å hjelpe den syke til dette er i alle henseender sjelesørgerens vanskeligste og mest ansvarsfulle gjerning overfor slike som ligger ubekymret på sykeleiet sitt i den slappe egenrettferdighetens likegyldighet.

Også her byr sykdomstilstanden på særegne vanskeligheter. Både læren i Guds ord og erfaringen hos enhver som selv er blitt vakt opp av syndesøvnen, stadfester dette: Hjertets inderlige lengsel etter å få del i nåden i Kristus, som er den levende troens første ytring, kan bare fødes i en sjel som kjenner sin synd med smerte.

Men en slik smerte over synden er jo både i seg selv en lidelse og kommer ikke uten større eller mindre sinnsbevegelser og sjelelidelser. For å måtte gi opp alt sitt eget og for alvor å fordømme seg selv koster det naturlige menneskehjertet mer enn noe annet. Det er jo i sannhet å oppleve dommedag før dommedag.

Men nå er det jo ingenting som så lett forverrer den sykes legemlige tilstand som smertefulle sinnsbevegelser. Og likevel er de vanskelige å unngå, hvis en skal få nåde til å føre en ubotferdig synder inn i en rett syndserkjennelse. Sjelesørgeren har aldri så mye rett til å sette hensynet til sjelen over hensynet til legemet.

Likevel har han ingen rett til å påta seg ansvaret for å forverre sykdommen og dermed kanskje forkorte den sykes levetid. Hos de syke er det derfor ikke bare vanskelig, som alltid, å få et uomvendt menneske til å erkjenne og forferdes over synden sin. Her må sjelesørgeren til og med være redd for å framkalle en så sterk rystelse i sjelen at legemet skal lide under den. Hva skal han da gjøre?

Vi kan tenke oss at noen vil si: «Han skal bare forkynne Kristus og la loven ligge. Slik oppnår han å bøye hjertet til bot uten å skremme og forferde det. Det finnes jo likevel ingenting som i den grad evner både å smelte hjertet og få det til å føle sin uverdighet, som det å få innblikk i hvordan Kristus har elsket oss. Kristi kjærlighet alene, når den virkelig går opp for sjelen, kan vekke troens lengsel etter å få del i denne kjærligheten. Likeså kan bare den framkalle den rette angeren over at en så lenge har ringeaktet og bedrøvet en slik kjærlighet. Og likevel vekker ikke Kristi kjærlighet angst og opprør i sjelen. Den framkaller tvert imot en salig glede og en inderlig tillit, som aldri kan skade legemets helse.»

Vi skulle ha lyst til å spørre dem som taler slik, om de noen gang er gått fram på denne måten overfor en syndesikker sjel, og i så fall med hvilket resultat. Saken er jo den at Kristi kjærlighet aldri gjør noe virkelig inntrykk på den egenrettferdige, hvor inderlig og sterkt en enn holder den fram for ham. Det kommer dels av at han ikke har noen erfaring av at sjelen hans trenger en slik kjærlighet.

Derfor kan han ikke tro at det virkelig har vært nødvendig at Guds Sønn for hans skyld ble fattig da han var rik (2 Kor 8,9), og led og døde. Dels kommer det av at han – selv om han kunne tro dette – i sin naturlige egoisme setter seg selv så høyt at han slett ikke ville synes det var for mye om Guds Sønn døde for ham, hvis han ikke kunne bli frelst på annen måte.

Nei, bare det hjertet der syndserkjennelsen har skapt trangen til å bli grepet av Kristi kjærlighet, blir grepet av den. Og bare det hjertet som først har mistet sin egen rikdom, føler seg fattig overfor denne kjærligheten. Hjertets sønderknusing, som skjer ved at samvittigheten lar seg dømme av Guds lov, må visselig til hos syke like vel som hos alle andre som trenger omvendelse.

Det sjelesørgeren her kan gjøre for å unngå voldsomme sinnsopprør som kunne skade legemet, er bare dette: Han må stadig huske hvilke krav den sykes tilstand stiller til ham, og derfor la være å arbeide særlig for å sette følelseslivet i bevegelse, så han desto sterkere kan påvirke viljen og erkjennelsen. Og han må her som alltid vise at Gud ikke vil synderens død, men at han skal omvende seg og leve (Esek 33,11). Den som forferdes over synden sin, har altså ingen grunn til å fortvile, men god grunn til å ta imot den frelsende nåden med hjertets inderlige begjær.

Oppgaven blir altså først å få den syke til å erkjenne at han er skyldig for Guds dom, og å få ham til å se at han har ansvar for synden sin. Derfor blir det nødvendig først å gjøre til intet alle de unnskyldningene, selvbedragene og hjemmelagde morallovene – alle de skansene som egenrettferdigheten har befestet det naturlige hjertet med, for at lovens dom ikke skal ramme det. Men dette skjer ikke ved en kort avvisning eller en bydende protest. Den vekker bare forbitrelse i sjelen.

En bør i stedet prøve å sette seg inn i hele sjelens indre utvikling, så en kan begripe hvorfor den griper nettopp til disse unnskyldningene, finner hvile nettopp i disse selvbedragene og omformer Guds krav nettopp på denne måten. En vil da gjerne få se at egenrettferdigheten reiser sine fasteste bolverk nettopp på de punktene der sjelen er mest utsatt for å bli rammet av lovens dom.

Med andre ord: Hva slags unnskyldninger og selvrettferdiggjørelse sjelen bruker, retter seg etter den særegne formen syndigheten har i den, etter skjødesyndene dens. Der sjelen føler at anklagen lettest rammer den, arbeider den ivrigst for å finne unnskyldninger som kan døyve den anklagende stemmen.

Hva kommer det for eksempel av at en langt sjeldnere hører den unnskyldningen at en nok har hatt viljen, men ikke evnen, hos viljesterke, energiske karakterer enn hos svake, forsømmelige sjeler? Hos de første søker sjelen gjerne fred i bevisstheten om at en tross alt ikke er verre, men heller bedre enn mengden.

Det kommer av at den som stadig forsømmer anledningen til å gjøre det gode, trenger å avvise samvittighetens anklage for dette med en unnskyldning: Han er ikke skyldig i forsømmelsene sine, for han har nok viljen til å gjøre det gode, men han kan ikke noe for at evnen er blitt nektet ham.

Den som derimot virkelig utretter mer enn andre, blir anklaget av samvittigheten for forfengelig selvros og hovmodig selvbehag. For å finne fred for denne anklagen må han derfor arbeide seg inn i bevisstheten om at han har rett til å beundre seg selv, fordi han virkelig står høyere enn mange.

Men den åndelige sløvheten har ikke alltid nådd så langt at sjelen griper de første og beste unnskyldningene som faller den inn. Der den ikke har det, og egenrettferdighetens tale virkelig er et uttrykk for sjelens selvbevissthet, vil en som regel kunne slutte at punktet der den lettest blir såret, ligger nettopp i den retningen der den unnskylder seg sterkest. For nettopp der har den måttet arbeide mest for å overdøve samvittighetens røst og finne sin falske fred.

Men det er av største betydning å bli klar over hvor det er lettest å vekke skyldbevisstheten hos den enkelte. For som vi har sagt før: Kan en få et menneske til av hjertet å erkjenne en eneste synd, skal han snart komme til å erkjenne hele sin syndighet. Derimot kan han aldri få se sin syndige fordervelse uten å ha øye for hvordan den konkret åpenbarer seg i de enkelte syndene. Men en slik erkjennelse må riktignok være noe ganske annet enn et sløvt ja når sjelesørgeren spør om den syke erkjenner seg skyldig i den eller den synden.

Den erkjennelsen av synden som hjertets trang og lengsel etter frelsen i Kristus springer ut av, må gripe personligheten i dens innerste vesen. Da faller egenrettferdighetens skjell fra øynene, og med frykt og beven får sjelen se seg selv så skyldig som den er for Guds dom. Da blir liksom alle de verdslige sorgene slukt av den ene store sorgen: å få syndens byrde tatt bort.

Da dør liksom hele verden bort for den syke, og han er selv den første til å undre seg over at han for kort tid siden ennå helt kunne ha sinnet og hjertet sitt i verdens ting. I samme grad som egenrettferdigheten blir knekket, brister også verdens fortryllelse. Ett blir nødvendig for sjelen: å bli viss på at den tør gripe nåden uten selvbedrag, og å lære hvordan det skjer.

Noen ganger vokser den sanne syndserkjennelsen fram litt etter litt. Sjelen begynner å bli urolig for enkelte synder som den er blitt overbevist om. Men ennå har den så mye å stole på, og den verger seg sterkt mot at den våknende uroen skal få makt over den. Men den verger seg forgjeves. Den klarer ikke lenger å bli kvitt det dømmende ordet. Det borer seg stadig dypere inn i den. Sjelesørgeren merker at for hver gang han taler med den syke, blir unnskyldningene svakere og trangen til å lære sannheten å kjenne sterkere. Til slutt styrter den møysommelig oppførte egenrettferdighetsbygningen sammen, og synderen står fattig og naken for Gud.

Men andre ganger kan omslaget komme med en gang, fordi sjelen er blitt grepet med kraft av bevisstheten om å være skyldig i en eneste synd. Da er det merkelig å se hvordan samvittigheten, når den først er blitt virkelig vaken på ett område, kan gjøre synden i det hele levende for bevisstheten. Den samme som

før ikke visste én synd å nevne, bekjenner da av seg selv lenge glemte overtredelser, som nå plutselig står fram for bevisstheten, manende og truende.

Vi husker en gammel egenrettferdig kvinne som lå på sykeleiet og stadig framhevet at hun aldri hadde gjort noe menneske imot. I virkeligheten var hun i høy grad hissig og besværlig for barna sine, som hun bodde hos. Lenge var det umulig å overbevise henne om hennes onde sinn og om hva det vitnet om når det gjaldt sjelens tilstand.

Hun svarte nemlig alltid at hun var saktmodig som et lam og alltid hadde vært kjent for å ha et godt gemytt. Det var de andre som var så urimelige at selv en engel måtte miste tålmodigheten. Ville presten utrette noe godt, var det nok mye bedre at han talte til dem.

Så hendte det en dag mens presten besøkte den gamle, at den lille sønnesønnen hennes slo i stykker noen tallerkener som tilhørte henne. Hun ble så oppbrakt over dette at hun i sinne rett og slett forbannet barnet. Da sa presten langsomt og alvorlig til henne: «Nå sier Gud om deg at du har drept barnebarnet ditt.» Det protesterte hun naturligvis kraftig mot. Hun hadde ikke ment noe vondt med det hun sa, og så videre.

Men presten la fram for henne de skriftstedene som viser oss sammenhengen mellom vreden og mordet, og brukte dem på det som nettopp hadde skjedd. Før hadde han ofte forkynt evangeliet om Guds nåde for henne uten spor av virkning. I dag la han ikke til et eneste evangelisk ord, men la henne med all sin kraft den synden hun nettopp hadde gjort, på hjertet.

Neste morgen kom det bud til ham om at han måtte komme til den gamle, som ikke hadde hatt ro hele natten. Hun var helt forandret. Straks hun så ham på terskelen, ropte hun: «Er det ikke mer nåde å få for meg?» Og nå viste det seg at den natten hun hadde kjempet seg igjennom under samvittighetens våknende angst, hadde gitt henne klarhet over hele livet hennes.

Det var blitt en trang for henne å bekjenne syndene sine helt fra barndommens dager: hvordan hun hadde stjålet epler som liten pike, hvordan hun som husholderske hadde blandet vann i melken hun solgte, hvordan hun i ekteskapet ved sitt ustyrlige og bitre sinn hadde bidratt til at mannen ble en dranker, og hvordan hun ved sitt eksempel hadde lært barna å banne og skjelle. Alt var gått opp for henne, til og med dette: at alle de enkelte syndene var ingenting mot hele det gudløse livet og forakten for Guds nåde.

Fra den dagen av nyttet det å forkynne henne nådens evangelium. Og fra den dagen av begynte det å bli åpenbart på henne at om noen er i Kristus, da er han en ny skapning (2 Kor 5,17). Da Guds nåde var blitt hennes hjertes skatt, ble hun virkelig så saktmodig og mild at hennes gamle kjente ikke kjente henne igjen.

Det gjelder altså å finne nøkkelen som en kan låse opp hjertekammeret for Guds ord med. Ofte må en lenge prøve seg fram forgjeves. Som i eksemplet ovenfor kan det så ofte være helt klart for sjelesørgeren at sjelen har store synder å erkjenne på bestemte områder, og likevel blir ikke sjelen rammet av de budene som dømmer disse syndene. Men plutselig, når en minst venter det, sender Gud anledningen. Da gjelder det å gripe den og arbeide med visdom og

kjærlighet. Da kan en ofte på en time høste frukten av lange tiders arbeid, som en i sin motløshet hadde sett på som spilt.

Er en nå kommet dit at egenrettferdigheten og verdenssinnet er blitt knekket, og spørsmålet «Hvordan skal jeg bli salig?» er blitt sjelens store spørsmål, får en den oppgaven som er så kjær for enhver evangelisk sjelesørger: å forkynne evangeliet rett for de fattige. Og med dette kommer vi til den andre gruppen syke: dem som er blitt vakt under og ved sykdommen.

# Kapittel 4. De som blir omvendt under sykdommen

*Faren for en bare tilsynelatende omvendelse. Arbeidet for å avverge denne faren. Følelseskristendommen hos dem som er omvendt på sykeleiet. Arbeidet for å gjøre troslivet deres sterkt og sunt. De nyomvendtes uvise iver etter å bekjenne.*

Ved et overfladisk blikk kan det lett se ut som om svært mange omvender seg på syke- og dødsleiet. Enhver sjelesørger kan nevne mange eksempler på mennesker som var helt ubekymret for sjelen sin mens de var friske, men som på sykeleiet ble forferdet over sin tilstand og ivrig tilegnet seg evangeliet om Guds nåde. Ikke minst blant dem som har levd i åpenbare laster, er slike sene omvendelser vanlige.

Men ved siden av denne erfaringen – at tilsynelatende omvendelser på sykeleiet er hyppige – står en annen, like vanlig erfaring. De samme menneskene som i dødsfrykten var virkelig skrekkslagne over sin synd og klamret seg inderlig til ordet om Guds nåde, faller mer og mer tilbake i den gamle syndesikkerheten og likegyldigheten for Guds ord etter hvert som dødsfaren svinner og helsen kommer tilbake. Etter kort tid, når minnet om dødsnødens alvor har bleknet for dem, er de helt de samme som før.

Ofte kan presten til og med fra dag til dag med bitter sorg se hvordan den åndelige tilstanden blir verre i samme takt som den legemlige blir bedre. Hadde disse menneskene dødd i sin tilsynelatende botferdige tilstand, måtte vi vel ha syntes at vi hadde grunn til å håpe at de som den botferdige røveren var gått fra smerteleiet inn i Paradis. Og likevel – har de virkelig noen gang vært omvendt? Har det noen gang skjedd en virkelig hjerteforandring med dem, selv da de mest oppriktig bekjente syndene sine og mest inderlig lengtet etter å få del i frelsen i Kristus?

Mange vil vel svare: «Ja, den gangen hadde de sannelig den frelsende tro, og de ville blitt salige om de hadde dødd da. Men den tilbakevendte helsen har igjen gjort verdenslysten så sterk i dem at den har klart å kvele den spirende troen.»

Dette kan vi likevel ikke være enige i. Om sjelens trosliv er aldri så svakt, kan det, der det virkelig finnes, ikke bli tilintetgjort bare ved at den pinlige dødsfrykten blir tatt bort. Livet i Kristus har jo helt fra sin aller første begynnelse et ganske annet motiv enn frykten for død og dom.

I samme øyeblikk som sjelen for alvor tilegner seg Kristi kjærlighet og tror på hans gjerning og hans lidelser som sin eneste, men også fullt tilstrekkelige trøst, får den også erfare hva det betyr at «Kristi kjærlighet tvinger oss» (2 Kor 5,14). Ja, selv der sjelen ennå ikke har klart å tilegne seg nådens trøst, vil den, så sant lengselstroen er til stede, allerede være inderlig grepet av Kristi kjærlighet – selv om den ennå synes det er utrolig at denne kjærligheten kan nå helt til en så uverdig.

Men er dette et kjennetegn på troslivet selv i dets spedeste begynnelse – å ha fått hjerte for Kristus, å være tvunget av hans kjærlighet til å ønske å gi seg hen til ham – da kan ikke det at dødsfrykten blir tatt bort, være nok til å kvele troen.

Vi mener derfor at disse sjelene nok har vært inne på syndserkjennelsens vei, som fører til troen, men at de ennå ikke var kommet til troen da omslaget kom. Guds forberedende nåde har arbeidet sterkt på dem, men de har ennå ikke latt ham fullføre sin gjenfødende gjerning på dem. Og «uten at en blir født på ny, kan han ikke se Guds rike» (Joh 3,3).

Vi forklarer oss disse sjelenes tilstand slik. Under sykeleiets smerter og ensomhet våkner samvittigheten. Med forferdelig klarhet står ansvaret deres plutselig fram for dem. De kjenner at «det er forferdelig å falle i den levende Guds hender» (Hebr 10,31), og dødsangsten griper dem. Både sykdommen og angsten hindrer syndelysten i å røre seg i dem. De har virkelig fått avsky for synden, så langt som de nå begynner å fornemme hvilken elendighet den vil føre over dem, og i øyeblikket ikke er i stand til å kjenne noe av lysten til den.

Men hjertet henger like fullt ved synden med all sin gamle kjærlighet. Det er ikke synden selv, men bare følgene av den, sjelen er forferdet over. Den har ikke mistet sin gamle lyst til synden; bare evnen til å kjenne lysten er for en tid satt ut av spill.

Imidlertid er sjelekvalen og dødsangsten stor. Derfor kommer også syndsbekjennelsen med stor inderlighet, og når den syke sier at han angrer og forferdes over sin synd, mener han selv at han gjør det. Når evangeliet så blir forkynt for ham – når han får høre at nåden ligger ferdig for ham på grunn av Kristi gjerning og lidelse, og at han bare skal tro – da synes ordet virkelig å gripe ham.

Men hva er det egentlig som griper ham? Bare dette at han ennå har utsikt til å slippe straffen. Kan han bare slippe lidelsen, bekymrer det ham ikke om han i seg selv fortsatt er den samme. Han griper ordet om Kristi frelse på samme måte som han ville gripe ethvert annet ord som var egnet til å berolige ham, og som en kunne overbevise ham om var sant.

Han kunne ivrig ta imot en medisin han stolte på at kunne helbrede, uten å bry seg om apotekeren som hadde laget den. På samme måte kan han begjære å trøste seg til Kristi blod og sår, uten at hjertet hans av den grunn blir det minste dratt til Kristus. Vender så den legemlige helsen tilbake, våkner straks syndelysten og kjærligheten til synden. Dermed blir angsten for syndens følger, som sjelen nylig kjente så sterkt, trengt tilbake i hjertets dyp, og hjertet trenger ikke lenger Kristi blod som middel til å stille angsten.

Vi har dvelt ved dette forholdet fordi vi mener det er svært viktig å ha det for øye når en har med dem å gjøre som blir vakt på sykeleiet under dødsfrykten.

Ellers kan en lett hindre Guds gjerning der en synes å fremme den. En kan i virkeligheten styrke en sjel i dens dype ubotferdighet der en synes å bringe en nådehungrig synder evangeliets trøst.

Det er sannelig ikke vår mening at en skal forkynne loven eller omgi nåden med så mange betingelser at den ikke lenger er nåde, for slik å hindre at nåden blir tatt imot forgjeves.

Å forkynne loven er her unødvendig, fordi hjertets angst vitner nok om at det er forferdet over sin synd, og kraften til virkelig å hate synden kan ikke loven gi. Og det er utilbørlig å stille noen som helst annen betingelse for å ta imot den frie nåden enn hjertets trang til den. Det er først og fremst fordi det ikke er sant, men dernest også fordi nåden bare kan gjøre sin gjenfødende gjerning på sjelen der den blir tatt imot som virkelig ufortjent nåde.

Men vi mener nok at sjelesørgeren her må passe godt på å gi den syke det rette inntrykket av hva nåden er. Det gjør han ved å framstille frukten av Kristi gjerning og lidelse i dens uoppløselige sammenheng med hans person, med hans evige kjærlighet. Den sanne hjertetroen blir bare født der det kommer til et personlig møte mellom Kristus og sjelen. Ingen kan få del i velsignelsen av hans liv uten å få del i ham selv.

Derfor gjelder det her å forkynne Kristus slik at den engstede sjelen på én gang får full tillit til ham, fordi den ser at aldri har noen elsket den, aldri har noen lidd for den, aldri har noen tjent den som han – og at den likevel, nettopp ved inntrykket av hvor stor hans nåde og kjærlighet er, blir satt i stand til å kjenne sin synd med en smerte som aldri før.

For nå er det ikke så mye angsten for syndens straff som legger seg tungt på hjertet – den svinner jo tvert imot i samme grad som Kristi kjærlighet går opp for sjelen – men sorgen over å ha fornektet og krenket en slik Frelser. En slik sorg bryter kjærligheten til synden og åpner hjertet for Guds levendegjørende nåde.

Forkynner en derimot evangeliet som en rekke tørre, dogmatiske setninger, som en slags logisk bevisførelse som skal bringe den skremte sjelen til ro, kan det nok lykkes. Men når personligheten ikke blir grepet i sin dypeste grunn av Kristi kjærlighet, vil den troen som kommer fram, heller ikke kunne sette sjelen i et virkelig hjerteforhold til Frelseren.

Bønnen er alltid nødvendig i sjelesorgen, fordi sjelesørgeren skal vite – og sjelen nettopp ved å høre ham be sammen med seg skal få vite – at all virkning av ordet må bli gitt oss som nåde fra Gud.

Men hos dem som er vakt under dødsangsten, er bønnen helt uunnværlig. Den engstede må ledes til selv i sin angst å rope som alle de som i Jesu kjøds dager ropte til ham: «Jesus, miskunn deg over meg!» Står han ennå langt borte, som de ti spedalske, eller er han som den blinde ved veien – om han bare løfter hjertets røst, skal han nok få erfare at Jesus ennå er nær hos alle dem som kaller på ham i sin nød.

Sjelesørgeren kan og skal jo ikke være noe annet enn et velegnet redskap for den levende Frelserens egen handling med sjelen. Det gjelder altså ikke bare å få sjelen overbevist om at det er nåde å få for den, og hvor denne nåden er å få. Det

gjelder framfor alt å få den til å se Jesus som den levende Frelser, så den får lyst til ham og vender seg til ham, på én gang dypt ydmyket og likevel med fortrolig tillit, for å ta imot av hans hender den nåden han rekker den i evangeliet.

Der menneskehjertet lar seg gripe av Kristus, skal det helt andre ting til enn bare at legemet blir helbredet, for å rive det løs fra ham igjen.

Men selv om et sant trosliv er begynt i en sjel som er blitt vakt under dødsangsten, vil det alltid være utsatt for særlige farer og ofte i lang tid trenge stadig pleie. Allerede det at livet her er vokst fram av en plutselig og derfor som oftest voldsom vekkelse, gir det i mange tilfeller et eget preg.

Sjelen har så sterkt fått kjenne syndserkjennelsens smerte og angst. Derfor vil den også på en svært merkbar måte få erfare motsetningen: freden og hvilen i troen på syndenes forlatelse. Det gamle og det nye – livet i synden og det begynnende livet i Gud – ligger her i tid så tett inntil hverandre og er likevel så skarpt skilt fra hverandre. Derfor vil sjelen få en svært intens følelse av forskjellen mellom de to tilstandene.

For kort tid siden var Jesus en fremmed for sjelen; nå er han hele hjertets trøst og glede. For kort tid siden kunne den ikke av kjærlighet til ham ha avstått fra en eneste synd; nå kjenner den at den vil gi seg hen til ham av all sin kraft.

For kort tid siden var verden alt for den – nå er verden ingenting for den, ikke engang en fristelse. Under det friske inntrykket av hvor liflig nåden er, kan den nemlig slett ikke merke at de verdslige begjærene ennå bor i kjødet. For kort tid siden så den bare Guds vrede og fordømmelse overalt; nå gir hvert ord i evangeliet den ny trøst og ny forvissning om Guds kjærlighet.

Uten erfaring om troslivets farer og kamper vil sjelen da lett tro at den allerede er kommet ovenpå, enda den nettopp er kommet inn gjennom porten og skal til å begynne å vandre helliggjørelsens trange vei.

Og likevel truer en stor fare straks sjelen, nettopp på grunn av det rike følelseslivet. Det er faren for bløtaktig å bruke kristendommen som middel til åndelig nytelse, og rette all sin streben mot å ha det godt i stedet for mot å bli god etter Guds vilje. Sjelen står i fare for å vurdere alt, ikke etter dets etiske betydning og virkning, men etter dets evne til å sette sjelen i stemning og fylle den med søte følelser. Selve troens velsignelse ser den kanskje hovedsakelig i at troen gir den kraft til å fornemme hvor liflig Guds nåde er.

Nær knyttet til dette er den villfarelsen som er så vanlig hos slike sjeler: at de vil tro på sin egen følelse i stedet for på Guds ord. De vurderer ordet ikke så mye etter innholdet som etter evnen det har til å sette følelsen i bevegelse. Når følelsen rører seg kraftig, mener de å ha en sterk tro. Men når den avtar, begynner de straks å frykte for å miste troen.

Men nå er det jo slik at det er umulig alltid å beholde en sterk og levende følelse av nådens liflighet. Det beror slett ikke på oss, men på Gud. Og han kan ikke alltid gi oss rike følelser, for da ville vi bli fristet til å lage oss en ny egenrettferdighet av dem, og til å hvile bløtaktig i stemningene våre og få avsmak for helliggjørelsens anstrengende arbeid.

Bare når Herren ser at det er godt for oss å få stunder med vederkvegelse, unner han oss – mange ganger nettopp i sorgens og motløshetens timer – en

merkbar fred og glede. Den setter oss i stand til et øyeblikk liksom å smake skuens herlighet på forhånd.

Fortsetter disse nyvakte sjelene i sin følelseskristendom uten å få øynene opp for farene ved den, og uten å lære hva den kristne skal kjempe for og hvordan han skal kjempe, da vil timen komme også for dem da følelseslivet avtar.

Da vil de bli svært redde og mene at de står i fare for å miste troen. De vil derfor på alle måter prøve å flamme opp følelsene sine til den gamle styrken. Deres bruk av Guds ord, deres omgang i verden, deres indre arbeid – alt vil ta sikte på dette. Når det likevel, tross all deres ofte krampaktige anstrengelse, ikke lykkes dem å kalle den gamle tilstanden tilbake, kan de til slutt fortvile helt og vende tilbake til verden igjen.

De taler da om kristendommen som et vakkert, men usant svermeri. «Vi har prøvd det,» sier de ofte, ikke uten vemod. «Det var en tid da vi virkelig klarte å leve på jorden som om vi allerede var i himmelen. Da var vår egen synd og verdens fristelser døde for oss, og hele hjertet vårt var fylt av glede og takknemlighet mot Gud. Men det varte ikke lenge før disse følelsene svant, og vi fikk igjen kjenne at verden gjorde sine krav gjeldende. Vi har erfart at kristendommen nok er en vakker drøm, men bare en drøm. Når en ikke lenger kan bedra seg selv, våkner en av den og ser at en er i nøyaktig samme tilstand som før en begynte å innbille seg at troen kunne forandre hjertets tilstand.»

Så langt kommer det sannelig aldri med en sjel, med mindre den rett ut nekter å la seg føre ut av følelseskristendommens uklarhet og fram til den klare trosoverbevisningen som er grunnet på Guds ord. Men like sikkert er det at denne faren mer eller mindre truer overalt der en voldsom vekkelse med makt har satt følelseslivet i bevegelse. Aller mest truer den på sykeleiet, fordi sykdommen gjør nervene pirrelige, og det da ligger så nær for sjelen å la seg beherske av følelsene sine.

Sjelesørgeren kan høre den sjelen som nylig er kommet til troen, legge sterk vekt på hvor godt den nå har det, hvor fullstendig løst den er fra verden, hvordan den kjenner Guds trøst i hjertet, hvordan den kan senke seg ned i Jesu kjærlighet, og hvordan den kan bekjenne Frelseren for menneskene uten den minste frykt. Overalt der han hører dette, må han derfor vite at her har han en viktig gjerning å gjøre: å føre sjelen til edruelighet og sunnhet i troen.

Hvordan skal han så gjøre denne gjerningen? Slik at sjelen beholder full frimodighet og glede i Gud og samtidig blir rustet til å møte de kampene som venter den. Å begynne med en doktrinær polemikk mot følelseskristendom ville her være helt på feil sted. Sjelen er ennå altfor uerfaren til å forstå hva sjelesørgeren mener med det. Den ville forstå ham slik at han klandret den for å trøste seg fullt og glad ved evangeliet, og den kunne lett bli ført tilbake i angsten for at den ikke skulle ha lov til å tilegne seg nåden.

Dessuten er jo sterke følelser i og for seg ikke av det onde. Tvert imot er de en velgjerning som Gud lar den engstede sjelen få, fordi den i sin store legemlige og sjelelige vånde ennå ikke ville makte å holde seg til ordet alene. Derfor skal sjelesørgeren så langt fra prøve å dempe styrken i følelsene at han heller skal glede seg sammen med sjelen over Guds gjerning.

Men han skal nok forberede den syke på at han ikke alltid vil få det så godt. Også for ham vil den tiden komme da det gjelder å tro Gud på hans ord uten å se, kjenne og smake det minste av nådens liflighet. Og han skal vise ham hvorfor det må bli slik.

Dernest må sjelen bli klar over at den ikke alltid kan vente å kjenne så lite til syndens fristelser som nå. Nå er inntrykket av Guds nåde så overveldende, både fordi det er så nytt, og fordi det kommer etter en så stor hjerteangst.

Framfor alt må sjelen begynne å forstå hvilken skatt vi har i Guds ord. Det er der, og ikke i hjertets følelse, vi må søke feste for troen vår. Det er der, og ikke gjennom hjertets innskytelser, vi kan få visshet om hva som er Guds vilje med oss. Og det er Guds ords dom over oss, ikke hjertets frikjennelse eller fordømmelse, det til enhver tid kommer an på.

Endelig må sjelen lære å skjelne mellom troen selv og de følelsene som nok under visse omstendigheter kan være en følge av troen. Troens vesen er ikke å være en søt følelse, men å være «overbevisning om ting en ikke ser» (Hebr 11,1). Denne overbevisningen, og hjertets lengsel etter å få del i nåden som springer ut av den, kan finnes også der sjelen slett ikke har noen følelser. Dette må sjelen lære å forstå helt fra begynnelsen av.

Det tar ofte lang tid å få sjelen til å innse det som her er antydet. Ofte er den tilbøyelig til å mene at sjelesørgeren tar feil når han sier at det noen gang skal komme til å koste den kamp å bli i samfunnet med Kristus. Den føler seg jo så fullstendig betvunget av Kristi kjærlighet. Det synes den så lett å tro, og syndens makt merker den ikke. Det kommer dels nettopp av at samvittigheten ennå ikke er blitt skjerpet gjennom helliggjørelsens kamp, så den kan vitne også om de mer skjulte og finere formene for synd i hjertet.

Men når så kampens time kommer, følelsens varme avtar, og sjelen begynner å klage over at den visst har bedratt seg selv, da er det godt å kunne minne den om at en har sagt den på forhånd at det ville bli slik. Da er det godt å kunne oppfordre den til nå å bruke de våpnene en tidligere har vist den til bruk i kampen for å bevare troen.

Har sjelesørgeren nå vunnet sjelens tillit og fortrolighet, så den åpner seg for ham om sine fristelser og farer, vil han siden lett kunne lede den. Særlig kan han føre den til å erfare at det ikke er følelseslivet, men viljelivet – viljens innerste retning – det kommer an på om troens livsfellesskap med Kristus skal bli bevart inntil enden.

Men i begynnelsen kan en bare lære den dette med forsiktighet. Sjelen har ennå ikke fått erfare forskjellen mellom lovens arbeid og den troendes strid for å bli hellig til glede for sin Frelser. Legger en da sterk vekt på villigheten til å følge Frelseren, vil den lett bli fristet til å drive sin helliggjørelse som en lovgjerning og miste sin faste trosforvissning om nåden som Guds ufortjente gave.

Fra først av kan en bare streve etter å få sjelen til å forstå troens vesen rett, lære den å kjenne troens rette våpen og forberede den på hvilke kamper troen etter Guds ord må bestå. Så vil livets egen erfaring mer og mer lære den å forstå hvordan den skal bruke våpnene. Den vil også lære hvorfor ett eneste løfte

i evangeliet er et sikrere pant på Guds nåde for det stridende hjertet enn selv sjelens sterkeste følelser av nådens liflighet.

Endelig må sjelesørgeren prøve å bevare disse sjelene som er omvendt på sykeleiet, for en fare som truer inderligheten i troslivet deres. Den kommer av at de så ofte er tilbøyelige til å fortelle om omvendelsen sin til alle og enhver. En slik tilbøyelighet er ikke så underlig. Det hjertet flyter over av, det taler munnen. Dessuten kjenner de en takknemlighetens trang til å vitne om Herrens kjærlighet, som de så lenge har foraktet. Ja, som oftest er plikten til å bekjenne en av de første plikter i kristenlivet som de får øye for.

Men likevel er det nettopp for disse uerfarne sjelene farlig å fortelle mange om hva Herren har gjort med dem. Livet deres vil lett bli utadvendt på den måten. Et skjult selvbehag kan lett få næring, både når de taler med slike som forstår og gleder seg over omvendelsen deres, og når de henvender seg til dem som selv er uten åndelig erfaring, og som derfor ser på dem som underlige svermere og dels harmes, dels ynkes over dem.

I det første tilfellet vil de andres deltakelse lett få dem til å gjøre seg høyere tanker om seg selv enn de bør. I det siste tilfellet vil den miskjennelsen de er utsatt for, lett få dem til å føle seg som martyrer. Det kan gi dem en stolt selvbevissthet om at de blir aktet verdige til å lide for Kristi skyld.

Det disse sjelene trenger, er å være stille for Herren, la inntrykket av hans ord synke dypt i dem og få full klarhet over seg selv og over Herrens gjerning med dem. Derfor må en lære dem å forstå betydningen av Herrens ord: «Se til at du ikke sier dette til noen» (Mark 1,44). Og en må vise dem hvorfor han sa dette nettopp til dem som hadde fått erfare hans hjelp.

Veiledning og støtte trenger de nok, men den skal de ikke søke hos alle og enhver som de holder for troende; da blir de bare forvirret. De skal søke hjelpen hos få, pålitelige venner. Og da først og fremst hos den som Gud har lagt det nærmest for dem å søke den hos: den sjelesørgeren han har brukt som redskap til omvendelsen deres.

# Kapittel 5. Syke med svak tro

*Sykdommens kors kan fremme frimodigheten i troen. Sykdommen kan føre til at usannhet i det indre livet blir erkjent. Anfektelse som har sin grunn i legemlige tilstander. Anfektelse som har sin grunn i at den syke mangler åndelig fattigdom. Anfektelse som har sin grunn i at den syke frykter for å mangle det rette himmelske sinnet.*

«For den redelige lar Gud det lykkes.»[1] Det er et ord som ofte viser seg sant når slike som hittil har vært svake i troen, blir lagt på syke- og dødsleiet.

Mens de var friske, har de kanskje vært svært uklare i sin erkjennelse. De har blandet sammen Kristi gjerning og sin egen gjerning, loven og evangeliet. Derfor har de hatt ytterst vanskelig for å tro at syndene deres er tilgitt, og noen ganger har det sett ut som om det var helt umulig for dem å komme ut over lengselstroen. Derfor har de også i høy grad manglet troens glede og frimodighet.

Har en et øyeblikk fått forkynt Kristus for dem slik at de har våget å stole fullt og fast på evangeliet om hans nåde, er de ofte kommet tilbake allerede neste dag med klynk og klage. De bedro nok seg selv, sier de, når de trøstet seg med at de eide Guds nåde. Hele livet deres har hatt et lovbundet, engstelig og lidelsesfullt preg.

En skulle nå tro at slike sjeler ville miste selv det svake håpet de har, og synke helt ned i fortvilelse når de kommer inn under dommens alvor og dødens angst. Men ved Guds nåde skjer ofte nettopp det motsatte.

Små planter som blir tatt inn fra hagen i drivhusets hete, utvikler seg og modnes raskt. Slik modnes troslivets frukt hos disse sjelene i lidelsenes hete. De har ikke lenger tid til å gjøre seg kostbare. Endelig må de oppgi all tanke på sitt eget og for alvor våge å kaste seg i Frelserens favn på nåde og unåde. Men idet de gjør dette, får de også erfare at løftene er sanne. Midt i sykdommens smerte og nød finner de den freden og hvilen som de forgjeves arbeidet for å nå fram til mens de var friske.

Det er da ganske merkelig å se hvor klart de nå kan bedømme sin tidligere tilstand. De innser at de, enda de mente at de for lenge siden hadde oppgitt all egenrettferdighet, likevel uten selv å vite det har villet veie opp nåden med sin syndesorg og anger før de ville tro på den. Det de før så på som ydmykhet og som

[1] NB (Ordsp 2,7): «Han gjemmer frelse for de oppriktige».

den alvorlige oppriktighetens frykt for å bedra seg selv, ser de nå som et skjult hovmod og en opprørsk vantro mot Guds ord.

«Jeg trodde,» sa en slik sjel en gang til oss, «at det bare var vantro å si: Jo, jeg blir nok salig – der Guds ord sa: Nei, du blir ikke salig. Men jeg skjønte ikke at det like mye var vantro å si: Nei, jeg blir ikke salig – der Guds ord sa: Jo, du blir salig.»

Hos slike sjeler er sjelesørgerens gjerning svært lett. Her har han bare å rekke dem Guds ord, som de tar imot med lengsel, og støtte den nådens gjerning som er begynt i dem. De har gjerne slik glede i Guds ord at de får styrke av det til å bære de hardeste legemlige lidelsene med tålmodighet. Og truer fristelser og vantro med å melde seg, vil bønn og en enfoldig utleggelse av ordets trøst som oftest klare å overvinne faren.

Blant dem som vi har hatt all grunn til å mene har begynt å leve i troen, kan det imidlertid også finnes mange som har gått en helt motsatt vei av den vi nå har skildret. Så lenge de var friske, så det ut til at de både hadde en klar erkjennelse av sannheten og levde som oppriktige kristne. De trøstet seg frimodig med Guds nåde og fikk nettopp derved kraft til helliggjørelsens strid.

På sykeleiet derimot kommer det en forferdelig angst over dem. De påstår at de aldri har hatt troen, at hele livet deres har vært hykleri, og at de nå må gå fortapt. Det kan være mange og ulike grunner til en slik angst og den selvanklagen som følger av den. Sjelesørgeren gjør vel i å undersøke dem før han prøver å komme sjelen til hjelp.

Selvanklagen kan være grunnet. Det finnes mer enn én sjel som en gang er blitt overfladisk vakt til syndserkjennelse og så har søkt redning i kristenlivets ytre former, uten at innholdet – livet i Gud og av Gud – har fått inngang i hjertet.

Utvortes kan et slikt menneske da ferdes som en svært alvorlig kristen. Ja, på visse områder kan han vise større iver enn andre. Snart kan det være lærens renhet, snart den ytre livsformens forskjell fra verdens skikk, snart visse greiner av det kirkelige fellesarbeidet som særlig opptar ham. Men under all denne kristelige interessen og ivrige travelheten lever hjertet likevel ikke i nåden. Det kjenner ikke nådens tukt og trøst, dens kamper og seire, fordi det aldri for alvor har latt seg gripe av Kristi kjærlighet.

Synden har derfor sin gamle makt over hjertet, selv om den ofte viser seg i nye åndelige former. Ærgjerrigheten viser seg her som lyst til å bety noe i kristelige kretser, selvgodheten som dømmesyke og åndelig hovmod, egenrettferdigheten som iver etter å utrette mye til Guds ære.

Men alt dette skjer på en så skjult måte at det ikke er lett for andre å si hvor en slik tilstand er inntrådt. Ja, en ville til og med gjøre slike sjeler urett om en mente at de selv var seg sitt hykleri bevisst. Selv om de er bundet i helt åpenbare synder som de slett ikke kjemper imot, er det derfor slett ikke sagt at de er seg dette bevisst. Deres ulykke er jo at livet deres helt fra begynnelsen av har vært vendt utover og aldri har kjent troens inderlighet.

Derfor har de vent seg til å akte ikke på Guds dom, men på menneskenes, og den lyder gunstig om dem. De er anerkjent som troende av alle. Kanskje andre søker trøst og veiledning hos dem, kanskje de til og med har måttet lide noe for

sin kristendoms skyld. Dessuten har de full innsikt i læren i Guds ord, så de har ikke så vanskelig for å finne svar når samvittigheten minner dem om noe. De etterligner virkelig alle det åndelige livets bevegelser.

Men de merker ikke selv at de gjør det på en utvortes, mekanisk måte, og at deres indre liv forholder seg til en levende kristens som en soldats paradeøvelse forholder seg til hans deltakelse i slaget. Livet deres er en lek som de selv tar for alvor, fordi også leken har sitt strev og sitt arbeid.

Men nå blir de lagt på sykeleiet, og dødstankens alvor kommer over dem. Da kan de ikke lenger lyve for seg selv. Her kan de ikke lenger hjelpe seg med en død kunnskap og et etterlignet kristenliv. Her trengs erfaring, sannhet og virkelighet, og nettopp det mangler de.

De har nok ofte talt om at den troende uten frykt kan legge hjertet til hvile i Kristi favn når det brister, fordi han har erfart kraften i hans nåde og kjenner rikdommen i hans kjærlighet. Nå, når det gjelder, erfarer de at Kristus er helt ukjent for dem, og at de ikke klarer å gripe et eneste løfte. Hvert løfte liksom forvandler seg til en trussel og vender en brodd mot dem.

«Jeg har så ofte trøstet meg med,» sa en slik sjel, «at Kristus har sagt: ‹Den som kommer til meg, vil jeg slett ikke støte ut› (Joh 6,37). Men nå vender nettopp dette ordet seg mot meg, for jeg er aldri kommet. Alt det jeg har kalt min kristendom, har bare vært en marsj på stedet. Jeg er aldri kommet Frelseren nærmere. Nå er det bare ett ord som passer på meg: ‹Jeg har aldri kjent dere … dere som gjorde mot loven!› (Matt 7,23).» (*Nettopp over dette ordet blir det ofte forkynt bakvendt. Enten setter en opp så mange betingelser for å få lov til å komme at en fattig synder aldri tør følge Herrens nådefulle innbydelse. Eller en sier riktignok: «Kom som du er», men legger ingen vekt på hva det er å komme, og at en må gjøre alvor av å komme.*)

Der tilstanden er slik, viser det seg i sannhet hvor nødvendig det er å komme til klarhet over hva den skyldes. Det må jo være innlysende hva det verste sjelesørgeren kunne gjøre her, ville være – og det ligger så svært nær når en er overbevist om at en har en sann troende foran seg, som i anfektelsens hete ikke selv klarer å se sitt eget virkelige hjerteforhold.

Det verste ville være å prøve å overbevise ham om at hans nåværende angstfulle tilstand bare er en fristelse til å miste motet og gi opp den trosvisshet og frimo dighet som han har all grunn til å ha. Han har jo virkelig latt nåden frelse seg, men er bare ikke nå i stand til å bedømme sin egen tilstand klart.

I den tilstanden vi har for øye, ville det likevel være den minste ulykken om den syke ikke tok et slikt ord til seg og ble liggende i sin trøstesløshet – enda det ville være ille nok at han ikke fikk den rette trøsten. Men enda verre ville det være om han ble beroliget ved sjelesørgerens ord om at han er i nådens stand. Da ville sjelesørgeren ha sløvet ham for nådens siste kall og forført ham til å bli i sitt selvbedrag til det siste.

I virkeligheten har en jo her ikke med en omvendt sjel å gjøre, men med en sjel som først nå på sykeleiet blir vakt. Derfor må den behandles helt som alle andre det gjelder for. Den eneste forskjellen er at det her blir så mye vanskeligere å få

sjelen til å gripe den frie nåden, fordi den er seg så godt bevisst hvor ofte den har tatt imot nåden forgjeves.

Overfor syndere som er forferdet over seg selv, gjelder det derfor alltid å forkynne Kristi kjærlighet inn i hjertene deres, så den tvinger dem til å gi seg over til ham. Her gjelder det dobbelt. All selvanklagen deres er jo grunnet. De har sørgelig rett i at de har vært hyklere, verre enn dem som åpent fornekter nåden.

Bare i ett har de ikke rett: at Kristus ikke ennå kan og vil gjøre alt godt for dem. Ennå veier en dråpe av hans blod, som er utøst for dem, mer enn alle deres synder. Ennå taler Herren alle sine løfter til dem. Og de vil glede hans frelserhjerte langt mer ved begjærlig å drikke all trøsten i løftene inn i sjelen enn ved å fortvile over at de hittil alltid har holdt nådens ord utenfor hjertet.

Det er sikkert at en ville handle uklokt om en overalt der en sjel bekjente at kristendommen dens hadde vært selvbedrag, uten videre undersøkelse skyndte seg å forsikre at dette bare var en fristende anfektelse. Men like sikkert er det at en ville handle uklokt om en overalt der en slik bekjennelse lød, var overbevist om at den også var sann i seg selv.

Mange oppriktige, troende sjeler kan nemlig i sykdommens og dødens nød komme til å bli svært engstelige for om troen deres er sann. Ja, de kan til og med erklære at det slett ikke har vært noen sannhet i kristendommen deres, uten at det likevel er slik. Grunnene til dette kan være forskjellige. Dels kan angsten være framkalt av rent legemlige årsaker, dels kan den ha sin grunn i feil og skrøpeligheter ved troserkjennelsen og troslivet.

Det finnes visse sykdomstilstander der sjeleangst nesten ikke er til å unngå, selv for svært prøvde og erfarne kristne. Det gjelder særlig ved pustevansker, kvelningsanfall og sterk hjerte banking. Legemets opprør forplanter seg til sjelen. Den klarer ikke å samle seg til bevisst bønn, den kan ikke få ro til å ta ordets trøst til seg – lidelsens vann går over den.

Når nå en troende som ikke har så mye erfaring, blir plaget av en slik angst, ligger det nær for ham å mene at han ikke har noen tro. Selve angsten hans synes for ham å være beviset for det. Den som er rettferdiggjort av tro, har jo fred med Gud (Rom 5,1), men han har bare ufred. Den som kaller på Herren i sin nød, skal bli hjulpet, men han ber og får ikke. Da må det vel være fordi han «ber ille» (Jak 4,3), uten tro.

Er han først kommet så langt, vil han snart begynne å tvile på om det noen gang har vært sannhet i kristendommen hans. Han vil nemlig huske manglene i livet sitt, som nettopp under angsten står klart for bevisstheten hans.

Her vil det ha stor betydning at sjelesørgeren kan få ham til å innse at sjelens angst bare er en gjenspeiling av den legemlige tilstanden. Han må derfor gjøres oppmerksom på at angsten begynte samtidig med legemets opprør, uten at det i det åndelige hadde skjedd noe som helst som skulle kunne røve fra ham den freden han før eide. Etter hvert som den legemlige tilstanden blir bedre, vil angsten avta igjen. Faren er derfor ikke at han ikke skulle høre Herren til like godt i dag som i går. Faren er at han under angsten skal gi seg over til mismot og fortvilelse.

Han kan nok ikke hindre at sjelen hans skjelver mens angstens bølger går over den. Men midt i angsten kan han kjempe for å vente på Gud og trøste seg med at det er umulig at Gud kan la den sjelen gå til grunne som roper til ham av dypets nød.

Han må ikke tro at han er den eneste som noe slikt hender. Mang en troende har måttet kjenne sin sjel nedbøyd og brusende i seg når alle Herrens bølger gikk over den (Sal 42,6.8). Flere enn én har måttet rope: «Hvor lenge, Herre? Har du glemt å være nådig?» (Sal 13,2; 77,10). Men alle som har villet vente på Herrens time, er likevel nådd fram til å kunne prise Herren, fordi han er deres «åsyns frelse» og deres Gud (Sal 42,12). En enfoldig utleggelse av steder i Salmenes bok der lignende tilstander blir skildret (for eksempel Sal 22; 42; 88; 130), er her ofte til stor nytte.

Samtidig som en prøver å få sjelen til å innse at angsten nærmest har en legemlig årsak, må en prøve å få den til å kaste seg på Gud med full tillit. Den må også forstå at det er nettopp for å lære den dette at Gud tillater angsten å komme over den.

Direkte å ville få sjelen til å se at det likevel har stått bedre til med kristendommen dens enn den mener i sin angst, vil nytte lite. For det første vil nettopp den oppriktige se aller klarest at han har altfor god grunn til å være engstelig for troslivet sitt. For det andre skal han ikke – selv om han lot seg bevege til det – søke trøst i at han har vært en god kristen, fordi denne trøsten i seg selv er falsk.

Vekten må legges på Herrens makt og Herrens kjærlighet. Hvis en sjel som i sin syndenød roper til Herren om frelse for Kristi skyld, skulle gå fortapt, eller hvis ytre fristelser skulle kunne røve troen fra den som har sin største angst i at han skulle miste den, da måtte djevelen være sterkere til å ødelegge enn Gud til å frelse. Det er derfor ikke sjelen, men Guds ære det her gjelder. Gud må vise seg mektig til å frelse den som roper til ham i sin nød, om hjertets sukk er aldri så angstfullt og svakt.

I tilknytning til dette kan en bruke for eksempel Joh 10,28–29 eller Rom 8,35 flg. Men en må huske at den sykes legemlige tilstand her gjør ham helt ute av stand til å følge noen lengre framstilling. En må derfor tale i korte, klare, innholdsrike setninger, som en for en kan drive Guds ords kraft dypt inn i hjertet.

Gud lar nå troen bli lutret i trengselens smelteovn. Men gullsmeden står ved siden av mens han har gullet i smeltedigelen. Han passer på at ilden blir så sterk at den kan smelte ut slagget, men også at den ikke blir så sterk at det edle metallet tar skade.

Slik er også den troende i Guds hånd mens troen hans blir renset i trengselen. Og *senere* (Joh 13,7) skal han forstå at troen så langt fra har avtatt ved dette, at den heller er blitt sterk og sunn. Den har nemlig lært å oppgi alt sitt eget for alvor, å se bort fra alt sitt eget og stole på Guds ord og nåde alene. Den nåden er den samme i går og til evig tid (Hebr 13,8), og ikke foranderlig som vårt svikefulle hjerte.

Dette siste gjelder det å legge fram enda sterkere og grundigere der en troendes angst tydelig har sitt opphav i at han blander sammen Kristi gjerning for ham og i ham – sin rettferdiggjørelse for Kristi skyld og sin alltid svært ufull-

komne helliggjørelse. Dette skjer slett ikke så sjelden, selv hos svært redelige, men uerfarne kristne. De har nok erfart at ingen egenrettferdighet kan hjelpe en sjel som er kommet til selvbesinnelse, til å få fred. De har nok lært å tro på Guds nåde, som for Kristi skyld «rettferdiggjør den ugudelige» (Rom 4,5).

Men nå vet de også at den som tror, må vise troen i gjerning og må kjempe for å bli hellig. Og ennå har de ikke fått nok erfaring av forskjellen mellom lovens gjerning og det frivillige arbeidet til en sjel som er frelst ved troen. Derfor blander de uvilkårlig sammen grunnen for salighetshåpet – Kristi gjerning, som troen griper – med følgene av at en har lært å bygge salighetshåpet på den eneste rette grunnen.

Heller ikke mens de var friske, var de helt uten pinlig frykt for at helliggjørelsen deres var så mangelfull. Men da hadde de likevel alltid håpet om at de ennå kunne lykkes i å bli bedre kristne ved å bruke nådemidlene rett. De hadde jo ennå tid til å arbeide.

Men nå kommer sykdommen som dødens bud. De ser at de langt fra er blitt ferdige, og likevel må de nå være ferdige, for arbeidstiden er forbi. Regnskapet og dommen står for døren. Da bryter angsten fram fra sjelens dyp. Først nå får sjelen for alvor lære hvor vanskelig det er å tro ordet om Guds nåde når vårt eget hjerte fordømmer oss (1 Joh 3,20).

Men å lære sjelen dette er her nettopp sjelesørgerens gjerning. Derfor må han begynne med å vise helt klart forskjellen mellom Kristi fullkomne gjerning for oss og vår skrøpelige gjerning for ham. Aldri vil en synder komme så langt at han på dødsleiet vil kunne trøste seg med at han har vært en så god kristen. Om du fikk arbeide på helliggjørelsen din i hundre år, og om du ble den frommeste kristne som noen gang hadde levd, ville du likevel være like forferdet på dødsleiet som du er i denne stund – hvis du ikke hadde lært å stole på nåden i Kristus alene.

Tenk deg at du sto ved en annens sykeleie og hørte ham si at han ikke var redd for å gå bort, fordi han hadde nådd hellighetens mål. Ville en slik bekjennelse gi deg visshet om at den som avla den, var skikket til å bli salig? Måtte du ikke heller tenke at han var i et forferdelig selvbedrag?

Nei, for dommen må vi ha noe helt, rent og fullkomment å støtte oss til, og det kan bare Kristi gjerning være. Vår gjerning, som vi gjør, ikke for å bli frelst ved den, men fordi vi er frelst ved troen, vil alltid bli stykkverk. Kom derfor og «kjøp uten penger og uten betaling» (Jes 55,1), ta imot «livets vann for intet» (Åp 22,17), slik Herren byr deg.

Det som mangler deg, er ikke at gjerningen din er skrøpelig – enda den er blitt enda skrøpeligere enn den kunne ha vært, hvis du ikke hadde beholdt så mye av det egenrettferdige trellesinnet. Nei, det som mangler deg, er å være helt fattig i ånden (Matt 5,3), å oppgi alt ditt eget fullstendig, helt til tanken på at du noen gang skulle kunne komme så langt at du fant en støtte for salighetshåpet ditt i helliggjørelsen. Det er denne fattigdommen i ånden du nå i trengselen skal lære til gagns.

Du ser med rette at selv i denne alvorlige stunden er angeren din, syndehatet ditt, oppriktigheten din, troen din og din lengsel etter frelse ikke slik de skulle

være. Du finner ingenting hos deg selv som du kan trøste deg med, og du skal heller ikke finne noe. Men la deg nøye med ordet om Guds nåde, så skal du bli trøstet.

Og nå skal en holde de store løftene fram for den engstelige sjelen, så den får tid til liksom å suge inn innholdet i hvert enkelt. Den syke må lære å vende hele sin sjel til Kristus. Han må så å si lære å se på ham med begge øynene, og ikke, slik han hittil har gjort, skjele til ham med det ene øyet og til seg selv med det andre på samme tid.

En annen årsak til sjeleangst hos dødssyke troende, som slett ikke er sjelden, er at de er seg bevisst at de nødig vil si farvel til verden, eller at de i hvert fall med enkelte bånd er knyttet så sterkt til det jordiske at det koster dem kamp å finne seg i Guds vilje.

Verdensmennesket synker ned i omsorgen for de etterlatte og smerten ved å skulle forlate dem, uten at det kan eller vil erkjenne at dette er synd. Men for den troende står dette ofte fram som et vitnesbyrd om hans vantro og verdenskjærlighet, og det kan føre ham inn i en sterk tvil om han i det hele tatt har troen.

Vi har kjent en ung hustru som fikk tæring mens hun levde under de lykkeligste kår. Hun var sjelden oppriktig, klar og sunn i troen. Hun ville ikke bedra sin Gud ved å gi ham følelser og stemninger, fromme tanker og forsetter, mens hun beholdt hjertet sitt for seg selv med dets egenvilje og all dets uvilje mot å bøye seg under Guds ord. Og fordi det å *være* var alt for henne og det å *synes* ingenting, forsto hun så godt at det å være i troen og leve i Kristus krever sjelens alvorlige arbeid.

Men hun ville heller ikke bedra seg selv. Derfor så hun ned i dypet av sitt eget hjerte og så hvor ukjærlig og egenvillig, hvor trassig og motløst det var, lenge etter at hun hadde begynt å søke nådens frelse i Kristus. Og derfor ble hun også bevart fra å stole det minste på sin omvendelse og tro, og fra enhver sammenblanding av Kristi gjerning og sin egen. Den frie nåden var den eneste grunnen for salighetshåpet hennes.

Og likevel ble hun under sin dødelige sykdom grepet av en sterk angst, som lenge ikke ville slippe henne. Hun talte om det på sin egen klare, bestemte måte: «Jeg kan nok finne meg i Guds vilje uten å knurre,» sa hun, «men jeg kan heller ikke skjule for meg selv at jeg helst ville leve, om det var Guds vilje. Men nettopp derfor frykter jeg at troen min ikke er rett. For var den det, måtte jeg lengte etter å dra herfra og være hos Herren. I gleden over å skulle være hjemme hos ham måtte all min sorg over å skulle forlate mine kjære forsvinne.»

Her kunne det ikke nytte å trøste henne med at det var så naturlig at hun, som var så lykkelig på jorden, hadde tungt for å si farvel til verden. Hun var altfor sann til ikke å vite at hvis hjertets skatt helt hadde vært i himmelen, måtte også hjertet hennes ha lengtet dit (Matt 6,21), hvor mye enn kunne binde det til jorden.

Da en holdt fram for henne at Paulus jo var i tvil om hva han skulle velge (Fil 1,23), svarte hun: «Ja, det var for menighetens skyld, og fordi han ikke visste hva som var Guds vilje med ham. Men hadde han, som jeg, visst hva som var

Guds vilje, ville det for hans egen del aldri ha falt ham vanskelig å glede seg over å få lov til nå å dra herfra og være hos Herren.»

Den eneste trøsten her var å styrke troen hennes på at Herren selv hadde makt til å skjære over de båndene hun ikke kunne løse, slik at lengselen etter himmelen ville bli sterk i henne når hans time kom. Nå måtte hun rolig overgi seg til ham, fordype seg i Kristi kjærlighet og være viss på at han som hadde begynt den gode gjerningen, også skulle fullføre den i henne (Fil 1,6). Det gjorde også hennes trofaste Frelser, og han brukte nettopp sjeleangsten til å fullføre gjerningen.

Noen dager før hun døde, mens alle hennes kjære var rundt henne, fikk hun et sterkt kvelningsanfall. Under det nådde angsten sitt høydepunkt, for det syntes for henne som om Kristus forlot henne og ikke ville høre henne.

Men da den striden var gjennomkjempet, var også de jordiske båndene løst, og all angst var borte for alltid. «Først nå forstår jeg,» sa hun, «hva det betyr: ‹Når jeg bare har deg, spør jeg verken etter himmel eller jord› (Sal 73,25). Nå har jeg sett at all menneskers kjærlighet er maktesløs i dødens stund, men at den som har Jesus, har nok i all evighet.» Selv om den legemlige lidelsen også etter dette var stor, var det likevel den fulleste fred, takk og glede i sjelen helt inn i døden.

Bare det er sikkert at det er sannhet i sjelen – ingen tom formkristendom, intet usant føleri, ingen skjult egenrettferdighet – kan vi trygt vise den engstelige sjelen til den levende Frelserens allmektige omsorg. Ønsker den virkelig å få den rette lengselen etter himmelen, skal han nok finne midler til å skape den i hjertet. Det gjelder bare å være stille og vente på hans time, og ikke tro at vi selv ved kunstige anstrengelser kan rive til oss det som ennå ikke er gitt oss. For oss gjelder det bare å holde hjertet åpent for Åndens virkning.

Generelt gjelder det overfor slike som har en oppriktig, men svak tro, og som derfor av en eller annen grunn lett blir overfalt av sjeleangst, at en ikke må ville tvinge dem til å tro – liksom kommandere dem til det. De vet jo at de skal tro, og det er ingenting de heller vil. Men mens angsten svekker motet deres, kan de ikke tro. Å holde fram for dem at de skal tro, vil da bare øke angsten.

Vi må tvert imot huske at evangeliets ord ikke bare er et ord *om* troen, men også har kraft til å skape og styrke troen i det hjertet som er beredt for det. Derfor må vi øse selve evangeliets strømmer inn i det engstelige hjertet og stole på den kraften som bor i ordet.

Der dette skjer, ikke på en mekanisk, utvortes måte, men med all troens varme og forbønnens inderlighet, vil Herren selv gi ordet sitt makt. Men ofte må både sjelesørgeren og den syke finne seg i å vente til hans time kommer. Da vil en også i mange tilfeller kunne skjønne hva sjelen har vunnet gjennom angsten, og hvorfor den måtte komme over den.

Men skal sjelesørgeren kunne hjelpe den engstelige sjelen, må han ha troens visshet for at Gud ikke kan la den gå til grunne, men må oppfylle sitt ord om sine troende: Når de går gjennom vann, er han med dem, og gjennom elver, skal de ikke overskylle dem. Når de går gjennom ild, skal de ikke svies, og luen skal ikke brenne dem (Jes 43,2).

# Kapittel 6. Prøvde kristne på sykeleiet

*Prøvde kristne på sykeleiet. Kristenlivets skjulte kraft blir her ofte åpenbar. Djevelens anfektelser. Den utålmodige hjemlengselen. Faren for at den troende syke, som er stengt ute fra livet i verden, skal dømme urett om andres gjerning ute i verden. Faren for at den sykes trosliv kan bli skadet ved andres beundring.*

Ved sykeleiet og dødsleiet til prøvde kristne vil sjelesørgeren ofte erfare at han heller får enn gir. Her viser det seg riktig at «det koster ei for megen strid en himmelsindet sjel å bli».

For den øvede sjelen, som har erfaring i troens strid, er dødsangsten overvunnet. Freden ved syndenes forlatelse, barnesinnets visshet om Guds nåde og troslivets lange øvelse – i å omgås Guds ord rett og i å kjenne fristelsene og kjempe mot dem – gir slike sjeler styrke. De kan ikke bare gå gjennom sykdommens trengsel uten å miste motet. De kan også ligge på smerteleiet med en fortrøstning og et håp så stort at tålmodigheten ikke brister, takken ikke forstummer og dødens redsel ikke rører dem.

Hvor mange velsignede minner har ikke enhver sjelesørger fra slike sykeleier! Vi minnes en korsbærer som i flere år hadde lidt de største smerter. Til sist syntes livet hans for alle andre enn ham selv å være én eneste ulidelig kval. Men aldri kom det et knurrende ord over leppene hans, bare bønn og takk. Når noen talte om hvor store lidelsene hans var, avviste han det med disse ordene: «Jesus har lidt mye mer for meg.»

Da noen spurte ham om han lengtet etter forløsning, svarte han: «Ja, visselig lengter jeg hjem. Gud være takk, som har gitt meg himmelhjemmet å lengte etter! Men jeg vil gjerne vente til Jesus får gjort i stand en plass for meg. Jeg vet jo at han kommer verken for sent eller for tidlig, men akkurat når jeg er ferdig.»

Noen undret seg over at han ikke ble sterkere fristet under de store smertene, som av og til forvirret sansene hans. Da sa han: «Jeg ser nok djevelen, som vil gå løs på meg. Men Jesus står mellom ham og meg, så han kan ikke røre meg.»

Vi minnes også en kvinne som under de mest forskjellige livsførelser hadde bevart «den uforgjengelige prydelse – en mild og stille ånd» (1 Pet 3,4). Hun var ydmyk og selvfornektende i medgang og rikdom, uforsagt og frimodig i motgang og fattigdom, og i mange år hadde hun vært vant til å leve i fellesskap

med Herren. På sitt siste leie fikk hun i rikt mål erfare hvordan hans kraft fullendes i skrøpeligheten hos dem som tror på ham (2 Kor 12,9).

Hun kunne selv ikke forstå at hun slett ikke kjente noen frykt, bare fred og glede. Hennes eneste bekymring var at dette kunne være lettsindighet. Men så ble det gjort helt klart for henne at frimodigheten hennes kom fra Herren. Hun kunne være viss på at han, som så ofte hadde ført henne trofast, nok ville sørge for at anfektelsen kom over henne, hvis det var godt for henne å gå gjennom dens ildprøve. Da forsvant også denne bekymringen. Freden hennes ble uforstyrret til det siste.

Og da fikk hun, denne svake kvinnen, makt til å spotte døden uten at hun selv ble klar over det. Da hun skjønte at døden kom, sa hun nemlig nærmest forundret: «Er dette å dø?» Det evige livet var så sterkt i henne at døden ikke hadde noen redsel for henne. Hun undret seg bare over at den kunne være så lett.

Kunne vi føre dem som fornekter Guds ord, til slike dødsleier, måtte de få en anelse om dette: Hvor mye de enn innbiller seg at de kan klare seg uten kristendommen i livet, vil de likevel på sitt siste leie måtte ønske at de hadde levd i Kristus, så de kunne dø som de som har det evige liv i ham.

Det er sannelig ikke alltid slik at Herrens prøvde troende slipper all anfektelse på sykeleiet. Også hos dem kan det, uten at de selv er klar over det, finnes en skjult egenrettferdighet eller en hemmelig verdenskjærlighet som må smeltes ut i trengselens ild. Av og til ligger også den tanken nær at djevelen her samler all sin makt til et siste angrep.

Nettopp hos erfarne kristne kan anfektelsene ofte være av et slag som må minne oss om Skriftens ord om «den ondes brennende piler» (Ef 6,16). De syke kan nemlig selv kjenne dem som en fremmed makt som trenger inn på dem og liksom driver dem til å begå synder. Det er synder som er helt forskjellige fra de skjødesyndene de hittil har hatt å kjempe med – ja, synder de aldri før har vært fristet til. Samtidig er hele sjelen deres fylt av skrekk og avsky for disse syndene, og likevel synes det dem nesten umulig å unngå dem.

Hit hører for eksempel det tilfellet, som slett ikke er sjeldent, at en troende som i mange år aldri har tatt Guds navn forgjeves, plutselig begynner å klage bittert over at han blir fristet til å banne og sverge – eller, som han ganske riktig sier det, at «det banner inni ham».

Det samme gjelder når et menneske som hele sitt liv igjennom, heller ikke i sin uomvendte tilstand, aldri har vært seg bevisst å nære noen tvil om at innholdet i Ordet er sant, plutselig får slike anfektelser på sykeleiet. I mange år har han erfart Ordets sannhet i sitt hjerte, og daglig erfarer han Ordets kraft til å holde ham oppe under lidelsen. Likevel fornemmer han liksom stemmer inni seg som sier at Guds ord er løgn, og som forvrenger meningen i det på en spottende måte.

Slike anfektelser kan vanskelig forklares som en sinnsforvirring som har kommet under sykdommen. De kan nemlig være til stede der det ellers ikke er det minste tegn til en unormal sinnstilstand. De plager den syke og gjør ham svært engstelig. Samtidig forsikrer han bestemt at de ikke, slik som andre fris-

telser han har måttet stå imot, har noe lokkende og lystelig ved seg for ham. Og likevel klarer han ikke å bli kvitt dem. Under bønnen, når han tenker over Ordet, og under alvorlige samtaler kjenner han de spottende tankene røre seg i sjelen.

Det sjelesørgeren her kan gjøre, er fremfor alt å få den anfektede til å se at han heller er utsatt for en lidelse enn skyldig i en forsettlig synd. Han kjenner jo selv at det som anfekter ham, er en fremmed makt. Han verger seg jo til det ytterste mot å samtykke i det onde som han fornemmer. Men da må han heller ikke tvile på at det ikke blir regnet ham til last.

Han må ikke, slik han kanskje er tilbøyelig til, blande sammen denne anfektelsen med forsettlig ondskapssynd. Den ville først komme dersom han, trett av å be og i tvil om Guds makt og vilje til å hjelpe ham, med fri vilje tilegnet seg de fristende tankene og overga seg til dem. Men det trenger han ikke. For som Luther sier: Vi kan ikke hindre fuglen i å fly over hodet vårt, men vi kan hindre den i å bygge reir i håret vårt. Slik kan vi nok ikke hindre djevelen i å la onde rørelser fare gjennom oss, men vi kan la være å gi dem hjemstavnsrett i sjelen vår.

Det hele er bare en særegen måte som Gud tillater at hans tro og tålmodighet blir prøvd på. Men nå som under alle andre fristelser er han like fullt i den Allmektiges hånd, som aldri vil tillate sjelefienden å ødelegge det troslivet som nåden har holdt oppe – nå når bare den siste etappen på den trange veien er igjen. Som regel vil det vise seg at disse anfektelsene avtar og hjertefreden vender tilbake etter hvert som sykdommen skrider fram og smertene tiltar.

Men selv der det ikke er noen særlige anfektelser, kan også erfarne kristne lett bli utsatt for særegne farer som krever sjelesørgerens omsorg, særlig når sykdommen varer lenge. Selve den troende hjemlengselen deres kan bli en fristelse for dem. Den kan nemlig føre til at de for tidlig tar seg fri fra den omsorgen for de jordiske tingene som Gud har pålagt dem.

Faren her er det rake motsatte av den som finnes hos det uomvendte verdensmennesket. Den uomvendte klarer helt til det siste ikke å slite hjertet sitt løs fra jorden, der alle skattene hans er. Men hos den troende, som har sin skatt i himmelen, kan bevisstheten om at Gud nå har sendt ham dødens bud, kalle fram en utålmodig lengsel etter å bryte opp herfra og være med Kristus (Fil 1,23). Slik blir han fristet til å forsømme de jordiske pliktene som han ennå både kan og skal oppfylle.

Og dette kan skje så mye lettere fordi den troende, som er seg fullt bevisst dødens alvor og hvor nødvendig det er å være beredt, med en viss rett vil synes at han kan hevde at han nå trenger all den tiden som er igjen, for å samle sjelen om det ene nødvendige, mens omtanken for de jordiske tingene bare vil spre tankene hans.

En husmor som blir angrepet av tæring, vil for eksempel ennå lenge kunne ha omsorg for husholdet sitt, og derfor skal hun også ha det. Men nettopp når hun er sterk i troen, har lett for å si farvel til verden og inderlig lengter etter å bryte opp herfra og være med Herren, kan hun mene at hun ikke lenger trenger

å være opptatt av hverdagens små gjerninger som før – ja, at hun kanskje ikke engang tør det.

«Å tenke på det huset trenger hver dag, å regne ut utgiftene, å se etter tjenerne – hvordan skulle hun, som vet at hun om få måneder skal stå for Guds dom, kunne beskjeftige seg med alt dette? Må hun ikke være redd for at alt sammen bare vil hindre henne i å vente rett på at Herren kommer? De som står henne nær, må jo likevel nå venne seg til å klare seg uten hennes tjeneste.»

Og likevel er det sikkert at hun skal holde ut i gjerningen sin helt til det øyeblikket da Herren selv gjør det umulig for henne ved å nekte henne krefter til det.

Her er sjelesørgerens gjerning sannelig nødvendig. Han må gjøre det klart for sjelen at det nå som alltid gjelder å være samlet midt under livets gjerning. Men den har slett ikke lov til å slippe denne gjerningen. Det ville bare være en selvvalgt gudsdyrkelse, en falsk åndelighet, som mente at den kunne tjene Herren ved å være utro i de tingene han særlig har pålagt den å gjøre. Vil ikke sjelen være tro i det minste, hvordan skal den da bli betrodd det større?

Dødens alvorlige kall skal bare drive den til å arbeide for sin helliggjørelse med så mye større iver. Men dette arbeidet blir aller best utført ved å holde ut i den gjerningen Gud har satt en i. En selvtatt lediggang ville derimot nettopp føre sjelen inn i mange slags fristelser. Særlig kunne det da lett skje at sjelen, i stedet for ydmykt å vente på Herrens time, kom inn i en syndig utålmodighet og ulyst til å bære korset så lenge det var Herrens vilje.

Nær i slekt med fristelsen til å unndra seg de jordiske pliktene er en annen fristelse. Særlig den troende som i årevis er lenket til sykeleiet, blir lett utsatt for den. Det er fristelsen til å dømme skjevt om mange forhold i verden, og særlig om den interessen og deltakelsen andre alvorlige kristne viser, både for sin egen livsgjerning og for tingene i verden i sin alminnelighet.

Inn i det stille sykeværelset når jo larmen fra livet i verden bare dempet. Den troende syke har gjort opp regnskapet med verden. Han har ikke noe mer å vente av den, og i mange tilfeller kan han heller ikke lenger gripe inn i det som skjer der. Arbeidet hans er nå bare det indre, i dypet av hjertekammeret, og den bekjennelsen av Herren som aldri kan skilles fra noe kristenliv.

Men han er fritatt for det ytre arbeidet og for ansvaret i den jordiske gjerningen. Livet hans kan være rettet mot det gudelige på en helt annen uavbrutt og direkte måte enn livet til dem som ferdes ute i verden og ennå har oppgaver å løse der.

Men da skjer det lett at den syke, som blir mer og mer fremmed for den verden han delvis er stengt ute fra, misforstår og dømmer urett om mangt og meget som ryktet bringer inn til ham i det stille kammeret.

Særlig kan han bli tilbøyelig til å frakjenne andre sann kristendom når han hører at de arbeider med iver og interesse for verdslige formål, og at de tar virksom del i både det ene og det andre som ikke direkte fremmer Guds rike. Det som i virkeligheten kanskje bare er alvorlig pliktoppfyllelse og et vitnesbyrd om hjertets troskap i gjerningen, vil for den syke se ut som syndig verdenskjærlighet og et vitnesbyrd om at et delt hjerte halter til begge sider.

Ofte blir slike syke omfattet med stor aktelse og ærbødighet i kristne kretser, på grunn av den sannhet og erfaring i troen som de har åpenbart gjennom mange års tunge lidelser.

Er det slik, vil de med slike villedende dommer ikke bare skade sitt eget kristenliv, men også kunne gjøre skade for andre. For det første kan de vekke tvil hos disse om de hittil har gjort gjerningen sin rett. Der det ikke skjer, kan de utsette dem for ufortjent mistro fra uforstandige brødre. Endelig kan de skape forvirring og splid ved å gi råd eller advarsler om ting de ikke forstår det sanne vesenet i, fordi de bare kan se dem i sykeværelsets lys.

Her vil sjelesørgerens gjerning ikke alltid være så lett. Disse syke er lite vant til motsigelse fra kristne brødre. Andre pleier å søke veiledning hos dem, men ingen tenker på å lære dem. De er vant til å bli behandlet som fedre i Kristus. Nå kommer presten til dem, kanskje ikke bare for å peke på den skjevheten som synet deres på livet i sin alminnelighet lider under, men også for å vise dem at de i en bestemt sak har hatt urett og gjort skade med sin uforstandige tale.

En trenger da ikke å kjenne stort til menneskehjertet for å vite at selv svært oppriktige og erfarne kristne under slike omstendigheter ikke så villig og gjerne bøyer seg under det ordet som irettesetter dem. Det vil ligge mye nærmere for dem å mene at det bare er mangel på åndelig erfaring og kristelig alvor som legger presten ordene i munnen, særlig hvis de ikke fra før kjenner ham desto bedre.

Derfor vil det her, som så ofte i sjelesørgergjerningen, komme an på å forene ydmykhet og bestemthet i opptredenen. Den syke skal uvilkårlig få inntrykk av at den som her taler, ikke gjør det fordi han innbilsk mener at han forstår alt bedre enn andre, eller fordi han i kraft av sin stilling mener å kunne kreve at alle skal rette seg etter ham. Han taler fordi han i sin samvittighet er overbevist om at det han sier, er sant, og at det er nødvendig å holde det fram for sjelen til veiledning.

Skjønner først den syke dette, vil han høre uten fordommer på det sjelesørgeren sier. Og er innholdet da klart og bestemt og støttet til Ordets vitnesbyrd, vil det lykkes – om enn ikke alltid med en gang – å få den oppriktige til å se skjevheten i sin dom og de farene som følger av den.

Vi nevnte den ærbødigheten som fromme korsbærere som har lidt lenge, ofte blir omfattet med i kristne kretser. Og sannelig, det er vel få ting som i så høy grad er egnet til å kalle fram en slik følelse, som en kristens tålmodighet og trosstyrke under lidelser som varer i årevis. Det gjelder bare at en både i sitt hjerte og overfor den syke holder fast på at «den rike kraften» som åpenbarer seg hos ham, er «av Gud og ikke fra» ham selv (2 Kor 4,7), så Gud virkelig får all ære.

Men i vår tid, som er så hengitt til all slags menneskedyrkelse, skjer dette altfor ofte ikke. Den syke blir vist en hyllest og en beundring som kan føre ham inn i de farligste fristelser, ja, få de verste følger for troslivet hans.

Vi har opplevd et eksempel på dette. Det forteller vi så mye heller fordi det viser så slående to ting: hvordan det selv hos den mest redelige og prøvde sjel ennå kan skjule seg et syndens bedrag som den ikke selv aner, og hvordan den

trofaste Gud kan bruke alle ting, også sine barns dårskap, som midler for sin frelsende nåde.

En arbeiderkone ble angrepet av en ytterst smertefull og langvarig sykdom, som hun ikke kunne håpe å bli helbredet for. Hun levde i trange kår under vanskelige forhold i hjemmet. Mannen hennes var nemlig drikkfeldig, og moren hans, en gretten gammel kone, bodde hos dem. Her var altså fristelser nok for hustruen, som ikke var fri for smerter en eneste time.

Men lenge før sykdommen hadde hun lært den troens kunst å la seg hjelpe av Herren, og under sykdommen viste det seg riktig hva han kan virke i en troende sjel. Aldri kom det et bittert eller utålmodig ord over leppene hennes. Aldri klaget hun over at de nærmeste var ukjærlige mot henne, men hun søkte med all iver å overvinne det onde med det gode (Rom 12,21).

Lenge etter at hun var blitt lenket til leiet, hadde hun stadig omsorg for at den lille stuen skulle være pen og ordentlig og maten i orden, så mannen hennes kunne trives hjemme.

Etter hennes død hørte vi også svigermoren fortelle hvordan det hadde vært når den gamle ble ergerlig over at hun ikke lenger kunne gi henne den hjelpen hun hadde gitt henne da hun var frisk. Da ba hun ofte den gamle om ikke å være sint på henne, «akkurat som om», sa den gamle nå – for sorgen over den døde hadde lært henne å se forholdet riktig – «jeg hadde vært den syke, som kunne kreve hjelp, og hun den friske».

Mens hun slik var tro i gjerningen sin til det siste, ble livet hennes i Herren stadig mer inderlig. Hans ord var næring for sjelen hennes. I hans sakrament søkte og fant hun stadig ny styrke til kampen. Aldri ble hun trett av å prise nådens storhet.

Uten at hun tenkte på å preke for noen, gikk mang en sjel trøstet og oppbygget bort fra det fattige leiet hennes. Det manglet da heller ikke på folk som lot henne høre hvor merkelig det var at hun kunne lide så tålmodig og ha så sterk en tro. Men det syntes ikke å skade henne. Nettopp den ydmykheten som lever av nåden alene og derfor også fører alt tilbake til nåden, syntes å prege henne.

Da hendte det, etter at hun hadde ligget til sengs i over et år, at hun noen dager før jul sa til sjelesørgeren sin at nå var hun så inderlig glad. Herren hadde nemlig lovet henne at hun skulle komme hjem julaften. Han svarte henne da at hun nok hadde grunn til å glede seg, fordi hun kunne være viss på at Herren skulle føre henne vel hjem. Men hun måtte vokte seg for å ville bestemme Herrens tid og time; mot det advarte Guds ord henne.

Men hun, som ellers alltid villig bøyde seg under Ordet, ville her slett ikke la seg si. Gud hadde gitt henne det så sikkert inn i hjertet at hun skulle dø julaften, så det ville bare være vantro å tvile på det. Imidlertid kom julaften og juledagene, men hun levde fremdeles, om enn under de mest forferdelige lidelser.

Da skjedde det en fryktelig forandring med henne. Hun gjorde fullstendig opprør mot Gud: Han hadde bedratt henne, alt hans ord var løgn, det fantes ingen frelse og ingen hjelp i himmelen eller på jorden. Tilstanden hennes var helt fortvilet. I den største sjeleangst kastet hun seg omkring på leiet. Guds ord, både tukten og trøsten i det, avviste hun, og bønn ville hun ikke høre. Av og til

sa hun at hun var fordømt, av og til at det ikke fantes noe helvete. Men Herren slapp ikke sitt forvillede barn. Der intet menneske kunne utrette noe, banet han selv vei.

Da denne tilstanden hadde vart noen dager, kom hun til selvbesinnelse og erkjente da sin synd med den dypeste anger. Men hun erkjente samtidig hvorfor Gud hadde måttet tillate at hun falt.

«Jeg måtte få se», sa hun, «hva jeg ennå alltid er i meg selv når Herren et øyeblikk tar sin Ånd fra meg. Jeg visste det ikke, men nå ser jeg at det var kommet et lønnlig selvbehag inn i sjelen min. Jeg har ikke tålt at jeg er blitt så mye rost og forkjælet. Hadde ikke Herren kjent meg bedre enn vennene, var jeg gått fortapt, mens de og jeg selv mente at jeg var så from. Å, jeg var ikke lenger fattig i ånden!»

Fra den stund var hjertefreden uforstyrret helt inn i døden. Nyttårsaften, mens klokkeklangen lød inn i det stille kammeret, gikk hun inn til sin Herres glede. «Takk, Herre, for din nåde!» var hennes siste ord.

Med disse ordene vil også vi slutte avhandlingen vår. Å kunne føre det dit at hjertet som brister, kan samle alle livets erfaringer i en slik takk, er jo det ene målet for hele den mangeartede sjelesørgergjerningen ved de sykes leie.

# Om J. C. Heuch

1838–1904

Johan Christian Heuch (1838–1904) ble født 23. mars 1838 i Kragerø. Han ble cand.theol. i 1861 og var fra 1865 til 1873 personellkapellan hos Jørgen Moe, først på Bragernes og så i Vestre Aker. I 1875 ble han hovedlærer ved Det praktisk-teologiske seminar i Kristiania, og fra 1880 var han sogneprest i Uranienborg. Han var med og redigerte «Luthersk Kirketidende» og senere «Luthersk Ugeskrift». Fra 1889 til han døde 13. februar 1904, var han biskop i Kristiansand.

Heuch sto for en streng, bekjennelsestro luthersk teologi. Han var en av sin tids fremste forkynnere og apologeter, og han tok til motmæle mot Bjørnstjerne Bjørnson og Georg Brandes. I sine siste år kjempet han mot den nye, liberale teologien, som han mente bare var et overgangsstadium på vei mot rasjonalismen.

Forkynnelsen hans fikk betydning for mange. Johannes Brandtzæg, som senere grunnla Kinamisjonsforbundet, var en ung student som hadde lest Bibelen uten å få fred med Gud. Høsten 1882 hørte han Heuch tale over Luk 18,18: «Hva skal jeg gjøre for å arve evig liv?» Det fortelles at Heuch begynte med å peke på hvor merkelig spørsmålet er: Skal en gjøre noe for å arve? Så talte han om det Kristus har gjort. En arv får en ikke ved å gjøre noe, men ved å ta imot det andre har sørget for. Under den talen kom Brandtzæg til tro. Han forlot kirken glad og fri, og begynte å lese teologi.

«Sjelesorgen hos de syke» (2. utgave 1889) er Heuchs klassiske bok om sjelesorg ved sykesengen. Den ble oversatt til svensk, finsk og engelsk. Heuch skrev den for prester, men den viser alle som besøker syke og døende hvordan Guds ord kan bringes til både den uomvendte, den nyomvendte, den troen er svak hos, og den prøvde kristne.